

előretölt

helyőrség

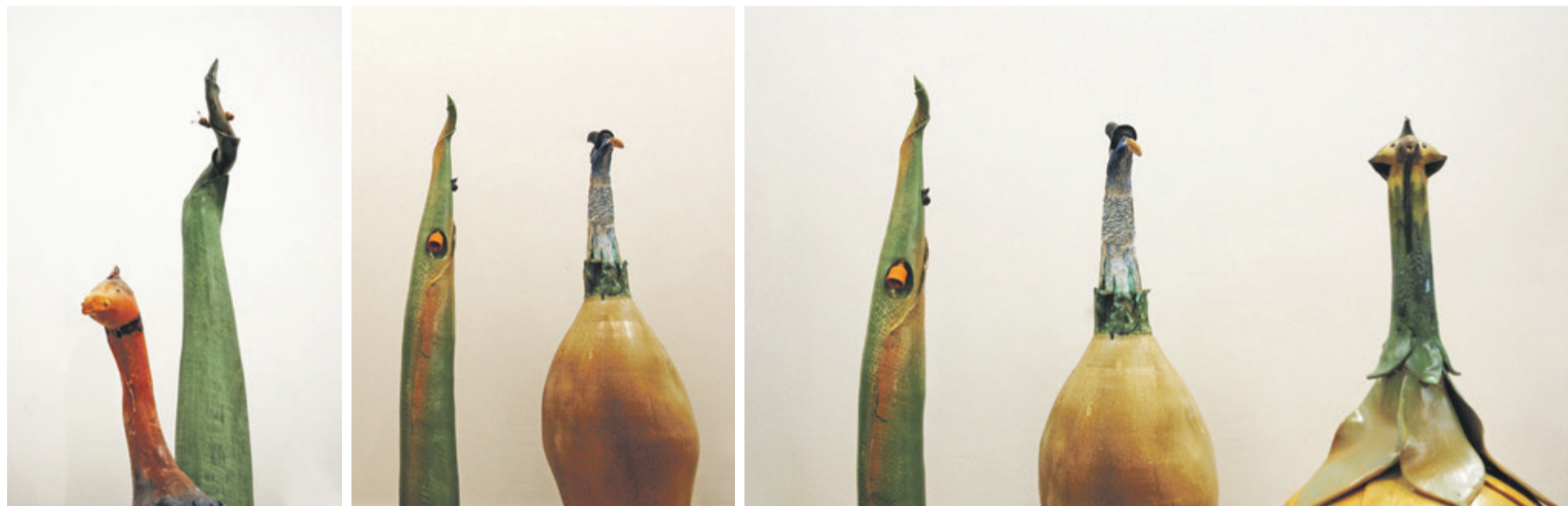
IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

2 Silling István:
Téglagyáriék

4 Mentsvárunk a bizonytalanságban – interjú dr. Hódi Sándorral

7 Reisinger János:
Petőfi költői öröksége

2021. február 20. IV. évfolyam 2. szám

vezérvess

Antalovics Péter magánbeszélgetés

társalagotam velem a lombtalan fák alatt, körülvevett mindenféle titokzatos árnyalak, férfi és gyerek sétált az út túloldalán, mindkettőnek ott feszültem sűrű arcán, égette bőröm nyirkos novemberi nap, mégsem növesztettem izzó szárnyakat, mormoltam magamban, csak most ne, ne most szálljak emésztő emberközbe, de kiléptem kopogó körvonalamból, magam előtt állva búcsúztam magamtól és figyeltem, testem mint tűnik, veszik, odébb a gyanútlan nő húsból eszik.

mentem volna, ha uralhatom lépéseim, ténferegtem önmagam alábukó részein, koponyám közepén halálos csend ült, néhány lépésnyire lágy nevetés csendült, egy alvajáró, kacagtak talán visszafajtvá, mentem erővel a kavargó emberbolyba, itt lehetek leginkább magam, gyötrődtem olvadt képzeletig vágó tekintetfelhőben, fentről néztem, a levelek hogy peregnek, mert kiterjedést adtam a lángoló tereknek és menekültem a láthatatlan vágyodúba, magamtól ős tudatlanságot koldulva.

testem gyorsan mozgott, de el nem tűnt, minden pillanatban kereste a szent bűnt, szóljanak hozzá, mielőtt kusza, formátlan töredékké válik a kihűlő öntőformában, a csábító hangok már régen odavesztek, a hidegről onnan tudtam, hogy reszket a valaki, akit láttam, amint keresztben fekszik a járdakövön; szóval elestem, s ahogy lassan arcomba szökött a vér, tudtam, a fájdalmas igaz szépen körbeér: fejem körül sosem szűnnek a veszélyek, álmodom engem, s erről velem beszélnek.

esszé

„AZ Ő LELKÉNEK KINCSEI E MESÉK”

Budai Ágota

Eredetünk történetei

A folklór mint fogalom lényegét nem lehet csupán önmagában megragadni, hiszen mindenki számára valami absztrakt dolgot jelent, amit szubjektív tapasztalatai során alakít ki önmagában. Másképpen nyilvánul meg gesztusainkban, cselekedeteinkben. Ugyanazt a történetet máshogy éli meg a drámaíró, a színész és a közönség. Így szokásbéli különbség nem csupán eltérő népek között, de kisebb közösségekben belül is ugyanúgy előfordul. Mindennek ellenére létezik egy kapocs, amely összetűzi a folklór sokrétű jelentését, mégpedig az, hogy mindenki számára *jelent* valamit.

A folklór, vagyis a néphagyomány univerzális, hiszen minden, a történelem során valaha létező és ma is élő nép annak gazdag tárházát birtokolja, és éli meg a maga módján. Ezen gyűjtőfogalom alá esik az összes cselekvés- és gondolkodásbéli megnyilvánulás, rítus, hiedelem és a szájhagyomány által továbböröklődő népmesék is, amelyek az adott nép mintegy etnográfiai önéletrajzában tekinthetők.

Ezek alapján vissza tudjuk vezetni kollektív identitásunk gyökereit, és úgynevezett hagyományközpontú kommunikációt létesíteni a múlt és a jelen között. A népmesék és mondókák csak kiemelkedő példái a folklór időtlenségének. Ugyanakkor lételeme nemcsak a generációk közti átjárhatóságban nyilvánul meg, hanem előtűnk kitarulkozó karképként is. A mesék információt hordoznak, és ha betekintünk a sorok közé, azok garmadával tárulnak elénk.

A történetek elsősorban szórakoztatnak, és erkölcsi normákat fektetnek le. A gyermekeket arra intik, hogy ne álljanak szóba idegenekkel, hallgassanak a szüleikre, és előtérbe helyezik a bináris oppozíciók közti harcot, ahol mindig, törvénytörően a jó győzedelmeskedik a rossz felett. Megfogalmazódik a kérdés: ha a mesék kortól függetlenül mindenkinek szólnak, mit mondanak a felnőtteknek, akik már kisgyermekként megértették a tanulságot?

Az embernek alapvető természete, hogy saját tapasztalatait és meglátásait kivetíti az őt körülvevő világra. A népi hagyományban élő mesék kulturális traumákat és társadalmi tabutémákat foglalnak magukban. A *császár új ruhája* például a gyermek számára humoros történet, hiszen az uralkodó meztelenül jár-kezel benne, s a tanulsága, hogy a hiúság rossz. A pszichológus és meseterapeuta azonban a sorok függönyét elhúzva elővezeti a minden ember lelkében mélyen megbúvó megaláztatástól való félelmet. A *gyufaárus kislány* története abban az időben íródott, amikor kiemelkedően magas volt a gyermekek halálozási aránya, és azokat, akik a nyomornegyedben születtek, a hideg beköszöntével gyakran érte fagyhalál. A kislány, mivel a lelke tiszta volt, felszáll az angyalokkal, és többet nem fog fájni, sem pedig éhezni, tehát a jó elnyeri jutalmát. Mindamelllett, hogy szociológiai karképet fest, a mese ugyanakkor nagyszerű példája annak, hogy az adott korban a halál traumájának feldolgozására, az érzelmi védekezés mechanizmusaként is íródott.

A huszadik és huszonegyedik század eminens írója, William Butler Yeats korai prózáját egyszerre tekinthetjük Írország mitológikus teremtéstörténetének és a Nobel-díjas író önéletrajzában. A *kelta homály* című művében számos olyan esetet és élettörténetet mesél el, amelyben része volt a szigetország körbeutazása során. A mű előszavában burkolatlanul kimondja, hogy célja Írország arculatának valamennyi vonását bemutatni, a történetekben ezért főként nyers, érintetlen formájában meghagyva szabadjára engedte a „férfiakat, nőket, szellemeket és tündéreket, hogy a maguk útján járjanak, sértetlenül és védtelenül az írói érveléssel szemben”. Hasonló, a közös nemzeti lélek megteremtésének célja állt a Grimm fivérek mesegyűjtő utazásai és Benedek Elek mesegyűjtő tevékenysége mögött is.

Hogy tudatunkban és lelkünkben milyen mélyen gyökereznek hiedelmeink, arra talán Yeats egyik története a legjobb példa. Tapasztalatai szerint az északi partvidék falvaiban sokan osztoznak abban a meglátásban, hogy míg a pokol egyszerűen a papok kitalációja, hogy az embereket kordában tartsák, a tündérekben és a kis leprechaunokban kételkedni sosem fognak. Ahogy egy férfi mondta, akinek karján mohawk indián tetoválás volt, „azok maguktól értendőek”. Számunkra pedig Benedek Elek munkássága azért is elengedhetetlen, mivel írásai a saját folklórunk világméretűben olyan értékeket teremtettek, amelyek azóta is meghatározzák a magyar ember identitását.

MENTSÁRUNK A BIZONYTALANSÁGBAN

Károsi Panni

Dr. Hódi Sándor pszichológus anyanyelvről, kultúráról, identitásról

Érdekes kérdés a nyelv és a tudat kapcsolata. Vajon meghatározza-e az anyanyelvünk a gondolkodásunkat, és milyen hatással van ránk a többnyelvűség? Másképp érzünk, másképp gondolkodunk vajdasági magyarként, mint tennénk ezt más körülmények között? Mekkora szerepet játszik önazonosságunkban a kollektív identitás, miért fontos az anyanyelvápolás? Dr. Hódi Sándor pszichológus évtizedes tapasztalattal rendelkezik a pszichológia és a beszélt nyelv közötti kapcsolat tanulmányozásában, foglalkozott az önazonossággal és a nemzettudattal, az adai II. helyi közösség egykori titkáráként pedig a közösségszervezésben is szerepet vállalt. A szakembert többek között a nyelv és a tudat összefüggéseiről, a kisebbségi létről és a kisebbségi helyzetben alkalmazott megküzdési stratégiáinkról kérdeztük.

Pszichológiai szempontból mivel jár a nemzeti kisebbségi lét?

– A nyelv és a tudat problémája régebbi keletű, mint maga a pszichológia tudománya. A pszichológia megjelenése sem vezetett ezen a téren gyors és látványos eredményekhez. Olyannyira nem, hogy a gondolkodás és a beszéd, a tudat és a lelkiállapot viszonya ma is az egyik legkevésbé kidolgozott, legtalányosabb kérdése a lélektan.

Az ember kisebbségi helyzetben sokszor nem találja helyét: nem tudja, hol van, miért van, kihez tartozik, hányadán áll magával és másokkal. Hiányoznak azok a szilárd pontok, amelyek eligazításul szolgálnának, tartós és szilárd önazonosságot biztosítanának számára. A bizonytalanság, tévelygés, konfliktusok abból adódnak, hogy a különböző identitáskategóriák – a nemi, családi, etnikai, vallási, regionális, kulturális viszonyok vonatkozásában – nem mindig és nem mindenütt egyformán fontosak, kívánatosak az adott társadalmi rendszer és politikai hatalom szempontjából. Olyannyira nem, hogy különféle manipulációval, nyomással próbálják az embereket irányítani, önnön megítélésünket illetően „megfelelő” belátásra bírni.

Milyen következményei lehetnek annak, ha valaki több kisebbségi csoportnak is tagja?

– Az identitás változásának színei, jelei, fokozatai jól ismertek a kisebbségek életében, akik ezen a téren mindig kisebb-nagyobb nyomásnak, üldöztetésnek, „agymosásnak” vannak kitéve. A kisebbségek között mindig magasabb a devianciák és a pszichés betegségek aránya, ami identitásbizonytalanságukból fakad. Ezeket a kérdéseket valójában már Kodály* a múlt század elején fölvetette, hiszen

nyelvészeti kérdésekben is naprakész volt mindig.

Az identitás „útvésztoiben való tévelygés” sokkal általánosabb jelenség, amint azt hinnenk. A kollektív identitás keretei szinte állandóan átalakulóban vannak. Senki sem tudja megmondani, hogy a napjainkban észlelhető folyamatok hová fognak vezetni: egy új, „nemzetek feletti” kategória irányában tágtíják-e önazonosságunk kereteit, vagy ellenkezőleg, a nemzeti, etnikai, vallási, kulturális, regionális identitáskeretek reneszánszát eredményezi?

Miért fontos a vajdasági magyar kisebbség számára az anyanyelvhasználat, a magyar nyelven való tanulás?

– Kollektív identitás hiányában, illetve annak gyengülésével az ember, a korábbi helyzettel ellentétben, mindjobban individualizálódik, feloldódni látszik valamilyen megfoghatatlan „egységben”, „nagy egészben”, és túlnyomórészt személyes, „privát” történeteire, pillanatnyi érdekeire hagyatkozva próbálja meghatározni önmagát és emberi mivoltát. A történelem tanúsága szerint azonban az a nép, amelynek tagjai közt hiányzik az összetartozás társadalmi tudata és a szolidaritásérzés, amely nem ápolja nyelvét, közösségi tudatát, szokásait, előbb-utóbb eltűnik a Föld felszínéről. A szilárd identitáskeretet az anyanyelvi képzés alapozza meg.

A Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület 50. évfordulóján az első kérdés, ami felmerült bennünk, hogy az anyanyelvű képzés lehetőségétől függően változott-e a magyar nyelv – az írás és a kiejtés – az elmúlt időszakban. Ha igen, milyen irányban, és milyen okok állnak a változások mögött?

A magyar nemzethez való tartozás is különböző lehet az anyaországi és a határon túli magyarok körében. Amíg egy anyaországi magyar számára

magyar identitása elvileg „magától értetődő”, egy Magyarországon született és ott élő személy „természetesnek” tekinti, addig egy határon túli magyar számára sokféle fájdalommal, keserűséggel, büszkeséggel van telítődve. Sokkal gyakrabban és intenzívebben foglalkozik egy kisebbségben élő magyar a saját nemzeti mivoltával, mint anyaországi nemzettársai.

Hogyan lehet sikeres a vajdasági magyar közösség a nyelvhasználat által?

– Az önazonosság-meghatározás, amely a nemzeti identitást is magában foglalja, nem kötelező a mai Európában. Ellenkezőleg, az, hogy kik vagyunk, honnan jövünk, hova tartunk, miben hiszünk, mit akarunk, hogyan gondolkodunk, főként egyéni benyomásokon nyugszik, nem kötelezően jelenti egyik vagy másik etnikai csoport tagjai számára ugyanazt. Mindenki más helyzetből látja identitását. Van, aki jobban ragaszkodik magyarságához, mások hajlamosak azt feladni, más népekbe beolvadni. A nemzeti identitást mindenképpen örökös kompromisszumkeresés jellemzi, attól függően, hogy kikkel, milyen közösségekkel kénytelen megosztani gondjait és mindennapjait.

Minden magyarságtudatot és magyar nyelvtudást erősítő gesztus (iskola, törvény, kultúra, program) része annak a kultúrharcnak, amit az elszakított nemzetrészek és az anyaországiak túlnyomó többsége folytat a nemzetellenes erővel és eszmék hordozóival szemben. Ez a harc tudattalanul is folyik bennünk, ha idegen nyelven vagyunk kénytelenek beszélni. Ennek a helytállásnak a sikeréhez nagyban hozzájárulnak a nyelvvel szembeni küzdelmek. A Szarvas Gábor egyesület rendezvényeivel és kiadványaival egyik fontos oszlopát jelenti ennek a harcnak. Immár 50 éve a magyarságtudat erősítését szolgálja. Óriási szükség volt és van erre a kultúrharcra, hiszen a nemzetellenes erők hatalmas vehemenciával gátlástalanul rombolnak, támadnak. Talán nincs is fontosabb feladat számunkra, mint megerősíteni nemzettudatunkat, lelki összetartozásunkat, mert csak ez az összetartozás-tudat az, ami a mindent felörlő, mindent mag alá gyűrő pénzhatalom ellenében lélekben erőt ad. Nehéz ez a küzdelem, fárasztó, kockázatos, hiszen tudjuk, pénzzel könnyűszerrel szét lehet verni, lehetlenné lehet tenni a szellemi élet maradék harcosait is.

Hogyan befolyásolja a nyelvhasználat a gondolkodásunkat?

Dr. Hódi Sándor

Fotó: Grujic Ibojva

– A nyelvre sokan hajlamosak kizárólag úgy tekinteni, mint az emberi kommunikáció eszközére. Ezzel szemben a nyelv – a beszéd és az írott szó – az ember egyediségének, lelki sajátosságának egyik leglényesebb összetevője, a személyiség meghatározó eleme. Nyelvben jut kifejezésre az ember valóságismerete, látás- és gondolkodásmódja, értékrendszere, életérzése, szuverén egyedisége.

A szakmai és hivatalos diskurzusok, az olvasmányok, előadások, a dolgok értelmezése, verbális programja hozzájárul az emberi lélek megértéséhez. Azt is mondhatnánk, hogy ezek az elemek a tudatosság különböző szintjén működnek. A több különböző nyelvet beszélő emberek eltérő szemlélettel (kultúrával) közelítenek az egyénben működő erőkhöz, motívumokhoz, félelmekhez. Erről a jelenségről írja Kosztolányi Dezső a *Nyelv és lélek* című írásában: „Ha idegen nyelven társalgunk, bármennyire is otthonosak vagyunk benne, bizonyos idő, egy vagy több óra múltán, kifáradunk. Érdeklődésünk lankad, tompul: pihenni vágyunk.” Kosztolányi szerint ilyenkor a lélek elfárad, és visszakívánczik az anyanyelvhez. Az anyanyelv ugyanis az egyetlen, ami nem fárasztó a lélek számára.

Anyanyelvünket manapság – szenttelen tudományoskodó kifejezéssel – sokszor „reflexnyelvnek” szokták nevezni. Az anyanyelvhasználat joga azonban korántsem csak politikai és jogi kérdés, hanem a legalapvetőbb emberi szabad-

ságjogok egyike. Ezért fontos az anyanyelvű iskoláztatás biztosítása az óvodától az egyetemig. Ennek hiányában a gondolkodás folyamata zavart szenved, az asszociációs láncolatok megszakadnak, a fogalmak elkuszálnak. Az anyanyelvű oktatás teljes vertikumának, illetve a közéleti nyelvhasználat szabadságának a hiánya ún. „kentaur személyiségek” kialakulásához vezet, akik deréktól lefelé gondolkodnak anyanyelvükön, deréktól felfelé a környezet nyelvén. A nyelvhasználat teljes körű szabadságának a hiánya, az anyanyelven való ismeretszerzés és gondolkodás háttérbe szorítása önbizalom nélküli, lesütött szemű emberekké teszi szerte a világon a kisebbségeket.

Mit él meg az a gyerek, aki nek szerb nyelven kell tanulnia, holott otthon csak magyarul beszélnek?

– A személyiség kialakulása és a lélek sérülése szempontjából voltaképpen már az is probléma, ha a kisebbségek számára a nyelvhasználat joga formálisan ugyan biztosítva van, de a valóságban, szociológiai szempontból az egyik nyelv a másik nyelvhez viszonyítva alárendelt helyzetben van. Ez esetben a domináns nyelvi normák károsítják az alárendelt helyzetben levő kisebbségi nyelvi normákat. Ami nemcsak azzal a következménnyel jár, hogy a kisebbségek anyanyelvében egyre nagyobb hangsúlyt kapnak az idegen szavak, hanem – mivel a szavak mindenkor lelki-

állapotunk szimbólumai – ezzel párhuzamosan a kisebbségek kezdik többre tartani maguknál a többségi nyelven beszélő embereket. A vajdasági magyarság egy részénél tapasztalható kisebbségi érzés gyökereit is ebben kell keresnünk. A családban használatos nyelv afféle „konyhanyelv” marad számukra.

Az alárendelt nyelvi normák (a „konyhanyelv”) miatt a kisebbségek kevésbé válnak érdeklődővé és befogadóvá nyelvi kultúrájuk kincsei iránt, és ezzel párhuzamosan közösségükhöz is valahogy úgy viszonyulnak, mint a vidéken élő szegény rokonaikhoz. Más szóval, a nyelvi egyenjogúság hiányában fokozatosan csökken a hátrányos helyzetben levő népesség belső kohéziója, kultúrája, ami serkenti az asszimilációt, a kisebbségek önfeladását, többségi néphez való beolvadását.

Hegel szerint egy nép mindaddig barbárnak tekinthető, amíg az emberiség által felhalmozott ismeretanyagot nem tekint saját tulajdonának, s nem jut el odáig, hogy azokat a maga nyelvén ismerje meg. A nyelvi egyenjogúság és a nyelvművelés tehát korántsem csak nyelvezési probléma. Mindez az UNESCO javaslatára vált felismertté, amikor meglehetősen későn, 1999-ben február 21-ét az anyanyelv nemzetközi napjává nyilvánították.

A vajdasági magyarokra – attól függően, hogy egy adott településen milyen arányban élnek a szerbekhez képest – különböző megküzdési stratégiák jellemzőek?

– Az arányokból adódik a kölcsönös nyelvismeret természetes igénye vagy egyik-másik nyelv fontosságának alábecsülése. Az aránytalanságokon a nyelvi jogok elismerésével lehet változtatni.

A minap megragadta a figyelmemet a tartományi ombudsman közleménye, mely szerint az anyanyelv használata és ápolása az egyik legfontosabb kulturális jog. Jelenleg a világon mintegy hatezer nyelvet beszélnek. Fájdalom, minden második héten eltűnik egy nyelv, becslések szerint pedig a 21. század végére a nyelvek közel fele fog eltűnni. Ezzel együtt a sajátos kulturális hagyományok és az identitás megőrzését és ápolását lehetővé tevő feltételek is megszűnnek. Napnál világosabb, hogy a globalizációval a világ gyors ütemben szegényedik. Azt is mondhatnánk, hogy a világon nem fordítanak kellő figyelmet a nyelvi jogok egyenlőségére, az anyanyelvek szabad gyakorlásának lehetővé tételére.

Lehet egyáltalán jellemzőt mondani, vagy mindenkinél máshogy alakul?

– A Vajdaságban fellelhető nyelvek ápolása terén elvileg nincs okunk panaszra, más kérdés, hogy gyakorlati téren még súlyos hiányosságok vannak. Nagy gondot jelent az is, hogy az emberek élethelyzete, felfogása, életstratégiája az adott lehetőségekkel sem mindig él. A nyelvvédelmet és a nyelvi jogokat sokszor századrangú kérdésnek tekinti. Gondoljunk csak a nagyarányú kivándorlásra, a vegyes házasságokra, az asszimilációra...

Milyen megküzdési stratégiákat alkalmazunk a kisebbségi létből fakadó problémákra? Jól tesszük-e, vagy másképp kellene?

– A társadalmi tudat deformációjának a következtében az emberek hajlandóak elfelejteni, hogy anyanyelvi ismeret nélkül nincs teljes értékű ember. Az a társadalmi nagyvonalúság sem magától értetődő, hogy politikailag az anyanyelvi világnap lassan formálissá válik, a világon egyre kisebb gondot fordítanak nyelvvédelemre, a nyelvi jogok gyakorlásának lehetővé tételére.

A gyerekeink ezeket a stratégiákat továbbviszik? Alakítanak ki újakat?

– Társadalmi és pszichológiai vonatkozásban csak közösségekben, másokhoz való kapcsolataink révén válunk teljes értékű emberré. Viszonyainkhoz, kapcsolatainkhoz, körülményeinkhez igazodunk, ezek változásával viszont mi magunk is változunk, szétfolyunk, elbizonytalanodunk. Ebből a szempontból a nagy kérdés az, hogy milyen irányt vesznek a változások a világban, hiszen szerepeinkben, viszonyainkban, identitásunkban mi magunk más értékek hordozóivá, más személyiségekké változunk, valamint ezek a személyi változások továbbá társadalmi, kulturális, politikai, gazdasági változásokhoz vezetnek. Felmerül a kérdés: ezektől a változásoktól élhetőbbé vagy élhetlenebbé válik a világ, alkalmazkodóképességünknek, rugalmasságunknak – lelkünknek köszönhetően emberségesebbé válunk, vagy elviselhetetlenné valamennyien?

Ez annak a társadalmi diskurzusnak a tétje, amely jelenleg az egész világot jellemzi, és lassan a feje tetejére állít mindent. Évszázados „rend” van megszűnőben. Ebben a kifordult világban egyetlen ment-svárunk a nyelvünk, a hitünk, a kultúránk, amely eddig a pusztulástól megóvott bennünket. Vajon meddig?

** Jelentés a magyar nyelvről. (2006–2010). Új szavak, kifejezések (1998–2010). Szerkesztette Balács Géza.*

SZALONSPICCC

Agárdi Gábor

Amióta bevonták Clément jogosítványát, óhatatlanul eluralkodott rajta a nyugtalanság érzése. A koros taxis hiába bizonygatta a meghallgatása előtt, hogy életkorát meghazudtoló módon vezet, a testület tagjai mégsem engedték többet a volán mögé. A látása erősen megromlott, és olykor már a színeket is eltévesztette.

– Melyik férfi nem, ugyebár? – tette fel tré-fálkozva a bizottság tagjainak a költői kérdést. Ám az orvosok egy cseppet sem találták szellemesnek ezt a bohókás frázist. Azóta minden-hová kizárólag lábbusszal járt.

Éjszaka szerette igazán koptatni a macskaköveket. Jules kávéházát szinte minden este útba ejtette. Fokhagymás kétszersültet fogyasztott, amelyre ícsiklandozó comté sajtót olvasztott a Le Petit Parisien konyhafőnöke. A kései kosztolás után pedig rendre elsétált a Cyrano bisztróba. A hely belső tere – amely úgy nézett ki, mint egy mámoros festő impressziója – 1914 óta nem változott. Itt csakis martini koktélt kortyolt jéggel és citrommal. Egy rész gin, öt rész vermut – legalább három pohárral –, és máris elviselhetőbb lett számára az élet. Ilyenkor szalonspiccesen andalgott a megszokott utcákon, ahová egykoron négy kéreken szólította a munkája. Jellegzetes, bordó gombos nadrágtartójáról ismerték. Mindig inget és vasalt nadrágot viselt. Mindenkivel előzékenyen viselkedett. Még azokhoz az álmodozó csavargókhoz is volt némi kedves szava, akik néhány frankkal a zsebükben, hölgytársaság kíséretében vitették magukat, hogy pár röpké pillanat erejéig úrnak érezhessék magukat. François „Frank” Roletti őrmestert is ő szállította a bűntények helyszínére. Olyan dolgokat látott, amelyeket még a filmhíradók sem mutattak. Egyszer véletlenül egy olyan kanapén

ülve várta a helyszínelés végét, amelyen előző éjszaka valaki kilehelte a lelkét. Roletti őrmester csak utólag mondta el neki, hogy a megszáradt foltok igazából vérynnyomok. Az áldozat Valentin volt. A kisstíli hamisító, akit szabadulása után egyik elégedetlen kuncsaftja lőtte hátba. Egy férfi, aki pont azokkal a papírokkal bukkolt le a határon, amelyeket Valentintől vásárolt. A szélhámos egyedül élt, és úgy is halt meg. Temetésére is csupán Clément és Roletti mentek el. Azért az őrmester búcsúztatta, mert mielőtt legutóbb bevitte volna, koccintottak egy utolsót Jules kávéházában. Így volt ez valahogy. A koros autótaxis most is kijár hozzá, hogy olykor fejfája mellé tegyen egy szál virágot. Ha majd ő is meghal, akkor már senki sem lesz, aki odategye azt a hervatag virágszálat.

Idősen már Clémentet sem várta haza senki. Odavolt a feleségéért, de az Isten mintha még nála is jobban szerette volna, mert – a harmincadik házassági évfordulójuk napján – magához szólította. A szép korú taxist neje halála után a kályhában pattogó tűz látványa tudta igazán megnyugtatni.

– Ki kellene mennem hozzá megint a temetőbe... Bár tudom, hogy ő nem a sírban van, hanem a szívemben – mondogatta megannyiszor.

Azóta ő is közvetlen kapcsolatot ápolt Istennel. Hetente imádkozott. Annyit kért, hogy amikor végleg kilép a földi díszletek közül, a távozás pillanata ne fájjon. Egy szokásos andalító éjszakai sétája után aludt el örökre. Befáradt az egészbe. Frank Roletti őrmester is előbb ment el, így már senki sem maradt, aki sírjára virágot tehetett volna. Sírások temették el. Pap sem volt. Talán nem is igényelte volna, mert már ott lehetett Isten és a felesége jobbján, ahová titkon mindig is vágyott. Kivárta...

vers

Tomić Glória

kellemetlen
következmények

halk csaholást hallok, nem nézek vissza.
a tudatállapotot érintő kétség
állapotában is át lehet verni bennünket.
álmodó éneink minden esetben
felteszik a tudatállapotukra
vonatkozó kérdést,
ez a közös vonásuk.
sose tudom eldönteni, hol vagyok.
mert szerintem akkor is ébren vagyok,
ha éppen hét ujjam van,
pedig tudom, csak ötnek kellene lennie.
és csak ezután jön a többi:
a koncentrációs nehézség,
az erős fáradékonyság,
az emlékezőképesség gyengülése.
a legrosszabb az, ha mindegyik
valóságban megjelennek.

the theory of
incompleteness

minden gondolat, amit gyerekkoromban
elültettem a kertben, kicsírázott.
pedig anyám időben figyelmeztetett,
vigyázzak, mit kívánok.
néha megfordulsz a fejemben,
s arra gondolok, bárcsak téged is
elültettek volna akkor, gondtalanul,
talán most nyugodtabb lenne a lelkem.
ezért ma úgy döntöttem, kiírlak magamból.
már korábban meg kellett volna tennem.
de nem emlékszem rád, ezért csak az utánunk
maradt árnyékot festhetem meg,
amin egyedül te tűnsz még emberinek.
én így nem maradhatok életben.
minden reggel remegve reménykedem.
hallom, hogy minden lépésed hozzám vezet.

Petőfi Sándor

Egy könyvárus
emlékkönyvébe

Az életcél boldogság, de előbb
Fáradni kell, hogy ezt a célt elérj,
Ugy ingyen ahhoz senki sem jut el,
Ahhoz nagyon sok mindenféle kell:
A becsülettől soha el ne térj
Sem indulatból, sem pedig díjért,
Szeresd hiven felebarátidat,
Ne vond föl közted s más közt a hidat,
A hon nevé, a drága szent hazát
Szivednek legtisztább helyére zárd,
S imádd az istent, s mindennekefelett
Áruld erősen költeményimet.

Pest, 1848. január

Törteli Réka

mert mindennek
rendelt ideje van

sokan mondták hogy
a szegények jó kedélyű emberek
a tata is az lehetett
én csak nevetni láttam
akkoriban már nem tört rá
túl gyakran az epilepszia
de egy keddi napon
habzó szájjal mesélt róla
milyen nyakig betemetve
egy lövészárokban
nem akart ő a nemzet hőse lenni
csak otthon a vályogfalú házban
és kint a lovakat patkolva

vágtatott volna a szép új világba
de mire ideért egy fehér köpenyes
azt mondta sajnálom kedves
víz van a tüdején ő meg csak nevetett
a mélyvénás trombózison ameddig
vért nem köpött a tenyerébe
szeptemberben csörgött a telefon
add oda apádnak hangzott baljósan
többet már nem láttam nevetni
csak néztem milyen méltóságteljesen fekszik
és hogy évek óta nem volt rajta ilyen szép ruha
de hát mindennek rendelt ideje van

vasalt gallér
fojtogat

egy óra múlt még vesztegeltél
levegőtlen éjszaka volt ragacsos
lassan kivérzett az utcalámpa
lebontott hidak mellett tekintél
tekinteted metsző kék és idegen
ha felöltöztél nyakig gomboltad
a kinőtt évtizedeket ez csak a minta
nyomot hagy rajtad vasalt gallér
fojtogat felnőttel nem háritasz
vibráló fény török meg az üvegasztalon
felveszed meggyőződ önmagad is
az életed megfelelő irányba halad
én csak nyújtózom privát bordélyom
ágyán talán a tisztítóútra várva
de lesz majd reggel mikor az
arcképed furcsán méreget
elmélyülnek a bőr aknamezői
térfelet választasz a város másik oldalán
a kitaruló combok között

vaktérkép

február volt a fénysugarak kikerülték
a kosovskán a szórólapokat amik
a szerb királyság újraszületéséért
borították be a szemeteseket
a čistoća nem győzte üríteni
e bukott eszme hulladékát
néha elfelejték csomót kötni a nyelvemre
rajzolhatnék egy vaktérképet hogy hol
és milyen napszakban szólalhatok meg
úgy ahogy szeretnék
vagy csak bájolok mint egy egzotikus állat
megjátszott angol kiejtéssel aki képtelen
dönteni arról hogy a piros vonal melyik oldalán
van a helye

TÓFENÉK-MELLÉK

Fejős Csilla

Ózsvár Péter gyerekként a rejtett medrekkel, tavakkal körülvett szikes mezőn, Kishomokon és a kanizsai nagy Járáson átesett a kincskeresés lázas betegségén. Úgy volt vele, miért ne találhatna egyszer valódi kincset, aranyat például, vagy vágyai netovábbját, öregapja kanászútba rejtett pisztolyát, az lett volna a hatalmas zsákmány! Nem véletlen, hogy semmit sem talált. Gyermeki képzelgéseit a gyönyör hajította. Amikor kisétált a rétre, üldögélt, énekmondó helyen üldögélt békésen, színes mádradjok bolyongtak fölötte, és olyanfajta szabadságvágyat érzett, mint amelyet a madarak repülés közben. Lenyűgözte a madarak siklózása, ahogyan ráfeküdtek a levegőre, és a szél fenntartotta őket lebegésükben. Miközben madarak seregét elnyelő felhőkbe kapaszkodott, tekintete áthatott valamennyi apróságon, kicsi teremtményen. Ilyenkor a kobaltkék, a mély tengerkék, a zöld, a sárga és a narancsfény ragyogott fel a messzeségben. Szíve megtelt káprázatokkal és felejthetetlen csodákkal. És a mai napig kitaratóan, állhatatosan figyel, gyönyörködik a földben és az életben, amelyet az hordoz. Ha megáll a Járáson, akkor egy fűszál, egy bogár zizzenése olyan, mintha egy öltés lenne az ég és föld között. Valamiféle közös lényeg munkál a gyermek- és felnőttkori történetekben. Nem más, mint a kincskeresés és -találás átlényegülése, metamorfózisa. És mennyire igaz, hogy belénk ivódik a hely, ahová születünk, ahol a titkok birodalmába beavattak bennünket. Ózsvár Péter megőrizte gyermeki világlátását, megtalálta a kincset az agyagban. Számunkra is láthatóvá tette, nézzék csak, itt van körülötünk, a kerámiaszobrok erejében.

Péter, amikor nekiveselkedik, hogy megcsinálja azt, amit szeretne, lábai gyökeret eresztenek a kiszáradt föld feltátott szájában, és ebből a szikkadt tepsiből, ebből a repedezett tófenékből nem szünnek meg előtódulni az agyag lélegzetéből teremtett állat- és növényfigurák. A szétterjedezett világ szilánkjából bújnak elő az újabbnál újabb formák.

Mert ilyenkor kiegyenesedik és behajlik a test, mérkőzik a meredéllyel, a kezek hozzáfognak az agyag szelídítéséhez, besüppednek, iszonyatos energiát használva el, az agyagmassza tekereg a korongon, és Ózsvár Péter ujjainak hegyén egymást váltó agyagdarabok és vízcseppek emberi tulajdonságokkal ruházzák fel lényeit. Ha elmélyül bennük hosszabb ideig, ha tovább van bennük, a mélyből képeket hív elő. Mindig is így látta a dolgokat. Szerinte a gonosz lélek akasztott kányaként sejlik fel.

Ózsvár Péter kerámiaszobrai óriásira növeszti, így minden apró részlet láthatóvá, tapinthatóvá válik. A fű emelkedése, a járési füvek rengetegje, a vadfüvekben feltűnedező tojások, a szél roncsolta szakállú kakas, a tollaiba öltözött bagoly. Táncoló, összehajoló madarainak mozdulataiban gyöngédség, egynémelyük szívében csöngő. A mák, a virág madarat terem. Madártemplomai mellé imádkozni ereszkedünk. Mozdulatlanságból kitörni készülő, földbe ragadt madarai vágyakozva az égbe emelkednének. Hervad a táj, de a gyökerek még elevenek a talajban. A tényleges tófenéken doboló halántékkal tülekednek a kétarcú tehének. Ha végiggázolnának a lapályon, az patáik alatt éppen csak meghajolna.

A hétköznapok pora kevesebb fényt enged át a szemhártyán. Amikor Péter elcsendesül, s a Nap mosolyog valahol – valahol,

a szemhatáron túl –, megpróbálja a maga módján, játékosan, improvizatíván megfogalmazni azt az örökké változó csodát, amelyet neki e világ, az itteni lét jelent. Kibontani, finomítani, ár-

nyaltta tenni, mindig újabb és újabb dolgot beépíteni. A fejében együtt van az egész. Amióta lakhelyet talált benne, azóta hordozza magában ezt az alföldi szellemiséget. Ahogy Ham-

vas Béla is írja: „Nincs kevésbé szabad hely, mint ez a sztyeppe, nincs kevesebb szabadság, mint ezen az óceánon, és nincs sehol nagyobb szomjúság arra, hogy szabad legyen.”

A Magyarokörös községe legkisebb településén, Kishomokon átélte, szerzett gyermekkori élményei és emlékei mind a mai napig meghatározzák művészetét.

A finomkerámia ipari szakközépiskolát 1983-ban végezte el Magyarokörösön. A helyi cserépgyár majolika részlegében korongozóként kezdett el dolgozni, miközben vajdasági kerámiaműhelyekben is korongozott. Soha nem nyugvó kreativitása és a

munka közben szerzett tapasztalatai nyomán kezdett bele saját gondolat- és érzésvilágának megformázásába.

1994-től tizenhét éven át a palicsi Etnocampban fazekasságra oktatta a résztvevőket.

2007-től 2009-ig részt vett a GébArt Zalaegerszegi Nemzetközi Művésztelepen. A Zlakusai Nemzetközi Kerámia-művésztelepre két ízben is - 2008-ban és 2009-ben - meghívást kapott. 2009-től négy éven keresztül meghívott vendég volt a horvátországi Koprivnica mellett megrendezésre kerülő Motocilla Alba elnevezésű nemzetközi kerámiaművészeti táborban. 2013-ban a németországi Renaissance der Erde nemzetközi művészeti projektum alkotója volt.

2002-től tagja a Szerbiai Képzőművészek, Iparművészek és Formatervezők Egyesületének (ULUPUDS).

KIÁLLÍTÁSOK

1994-ben mutatkozott be *Csak ülök a tojásokon* című egyéni kiállításorozatával (Magyarokörös, Zenta, Ada, Zombor, Topolya, Szeged, Szabadka, Veszprém).

2012-ben elindította új kiállítási ciklusát, amely a *Tófenék-mellett* címet viseli.

Az évek során számos csoportos tárlaton állított ki (Szabadka, Kiskunhalas, Újvidék, Gornji Milanovac, Belgrád, Baja, Budapest, Zalaegerszeg, Koprivnica, Mainburg).

JELENTŐSEBB DÍJ

1997-ben Forum Képzőművészeti Díjjal értékelték munkásságát.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Agárdi Gábor (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)

Antalovics Péter (1993) költő, újságíró (Kupuszina)

Bence Lajos (1956) költő, tanulmányíró (Lendva)

Budai Ágota (1996) tanár, műfordító (Szabadka)

Fejős Csilla (1966) filmes alkotó, újságíró (Szabadka)

Fekete J. József (1957) író, kritikus (Zombor)

Gyulai Csaba (1967) író, szerkesztő (Budapest)

Károsi Panni (1988) szakíró, újságíró (Zenta)

Mihályi Katalin (1961) újságíró, szerkesztő (Szabadka)

Molnár Tibor (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)

Patyi Szilárd (1987) történelem-filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)

Pekár Tibor (1943) zenetörténet-kutató, nyugalmazott hegedűtanár (Szabadka)

Petőfi Sándor (1823–1849) költő (Kiskőrös–Fehéregyháza)

Reisinger János (1954) irodalomtörténész (Budapest)

Silling István (1950) néprajzkutató (Kupuszina)

Szőke Anna (1948) néprajzkutató, nyugalmazott óvodapedagógus (Kishegyes)

Ternovác Áron (1996) újságíró (Temerin)

Tomić Glória (1996), az újvidéki BTK Magyar Tanszékének mesterszakos hallgatója (Torda)

Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Törteli Réka (2000) költő, az újvidéki Művészeti Akadémia festő szakának hallgatója (Zenta)

Lapszámunkat **Ózsvár Péter** alkotásaival illusztráltuk. A művekről a fotókat **Bicskei Zoltán** készítette.

MI HATOTT A SZÓRVÁNYOSODÁSRA?

Szöke Anna

Napjainkban a Magyar Nemzeti Tanács felkarolta a szórványterületeken még létező magyar intézményeket. A Prosperitati hathatós támogatásának egyik célja, hogy segítsen a szórvánnyá válás folyamatának megállításaiban. Ám többen is azt hangoztatják: elkéstem! És teszik ezt igen gyakran némi lekicsinyléssel. Személyes véleményem, addig soha nincs későn, amíg van mit mentenünk. És van még mit mentenünk! Hogy előbb ez nem történt meg, annak egyetlen oka, hogy társadalmi, politikai helyzetünk ezt nem tette lehetővé, hiszen a szórványosodás megakadályozása ellentétben állt az 1920-tól 2000-ig létező államberendezkedések céljaival.

Munkámban mindezt a dél-bánati kutatásaimmal támasztom alá. Azért ezzel, mert itt a legszembetűnőbb az állam beavatkozása a kisebbségben élő magyarság sorsába.

A trianoni békekonferencián körvonalozták a kisebbségi jogokat, amelyek a szabad nyelvhasználatot, a nemzeti jellegű kulturális tevékenység lehetőségét és az anyanyelvi oktatást voltak hivatottak biztosítani. Azt, hogy ez nem történt meg, a statisztikai adatok ékesen bizonyítják: az első világháború előtti 645 magyar nyelven oktató iskolából 1934-ben már csak 132 működött a királyi Jugoszlávia egész területén. A káros következmények elsőként a nyelvterület peremvidékén, tehát Dél-Bánátban élő magyarokat sújtották, azokat, akik a kisebbségi etnikai tömbtől elszakadva és elszigetelve éltek.

Az oktatás kulcsszerepe

A központosított hatalom minden intézkedése a délvidéki területek elszállítására irányult.

Az 1929. évi elemi iskolai törvény leszögezi, hogy a tanítás nyelve az államnyelv. A tiszta kisebbségi településeken is megnyitották a szerb nyelvű osztályokat. A törvény előírta a nyolcosztályos elemi képzést, de ezt a rendelkezést a második világháború végéig nem hajtották végre. A tanulók többsége csak az alsó tagozat négy osztályát végezte el. A Versec környéki uradalmi cselédek gyermekei még ezt sem. Ebben az időben hihetetlenül magas volt az analfabetizmus a cselédség soraiban.

A megszorítások közé tartozott az is, hogy a kisebbségek nyelvén csak akkor

lehetett osztályt nyitni, ha legalább 30 tanuló jelentkezett. Ekkor szűnt meg Vatinban a magyar tannyelvű oktatás osztatlan tagozata, valamint a környék tanyavilágában működő tanyasi iskolák osztatlan magyar csoportjai is végleg eltűntek Zichyfalváról, Györgyházáról és Kanakról. Így a szellemi marginalizálódás útjára kényszerültek. A vizsgált területen – Versec kivételével, ahol nyolcosztályos iskola működött – a településeken osztatlan osztályok voltak elsőtől negyeddig.

A kisebbségi pedagógusokat tanfolyamokon képezték át, hogy a „rendszer szellemében” tanítsanak – mutatott rá Horváth Mátyás nem egy tanulmányában. A felettes hatóság a magyar könyvek egy részét megsemmisítette. Az óvodákban csak szerb nemzetiségűek taníthattak – akik beszélték az illető kisebbség nyelvét –, azzal a nem titkolt céllal, hogy a gyermekek az iskolába iratkozás előtt megismerjék a szerb nyelvet.

A közoktatásban is komoly változások történtek. Függetlenül a békeszerződésben foglaltaktól, az állam a középfokú kisebbségi oktatás minden formáját lényegében megszüntette. A magyar tannyelvű polgári iskolák leépítése például már a húszas évek elején megkezdődött, és a harmincas évek elejére be is fejeződött. A külföldi egyetemi tanulmányok elől is elzárták a kisebbségi fiatalokat. Ez tovább súlyosbította a magyarság helyzetét, hiszen 35 000 értelmiségi távozott az új határok megvonása után a Délvidékről, s hiányuk igen csak érződött.

A demográfiai kép erőszakos megváltoztatásának legradikálisabb történése, hogy az első világháborút követően új szerb településeket létesítettek, ahová szaloniki önkéntesek családjaikat telepítették. A második évtized végére az etnikai arányok megváltoztatása érdekében hozott intézkedések következményei már vészes jelenséget idéztek elő.

A magyarok oktatási és művelődési létesítmény hiányában kiszorultak a társadalmi élet peremvidékére. Hátrányos helyzetüket súlyosbította szakképzetlenségük. Az oktatási objektumok felszámolása, illetve szerb tannyelvűvé történő átalakítása képtelenné tette őket az önszerveződésre. A magyar iskolahálózatnak mint nemzeti intézményük alappilléreinek megcsorbítása katasztrofális csapást mért a szétszórt kistelepülések magyarjaira.

A testvériség-egység szellemében

Az 1946. január 31-én elfogadott szövetségi alkotmány szavatolta Jugoszlávia népeinek egyenjogúságát, továbbá hogy a nemzeti kisebbségek a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságban kulturális fejlődésük és szabad nyelvhasználatuk jogát és védelmét élvezik. 1960-ban hoztak első ízben törvényt az olyan iskolák alapításáról és szervezeti felépítéséről, amelyekben a tanítást a nemzetiiségek nyelvén is megszervezhették. Az 1969-es alkotmányfüggelék részletezi az alkotmánytörvényt: „Az iskoláskor előtti és az általános oktatást és nevelést a népek és nemzetiségek nyelvén kell biztosítani. A középiskolai, főiskolai és egyetemi oktatást és nevelést a törvénnyel összhangban, a népek és nemzetiségek nyelvén biztosítják.” Ez a rendelkezés nyitott utat egyes vajdasági felsőoktatási intézményekben a magyar nyelvű oktatás részleges megszervezése előtt.

A törvény ugyanakkor a vegyes összetételű lakosságú helységeken lehetővé tette az ún. két tanítási nyelvű iskolák bevezetését, a különböző tanítási nyelvű iskolák integrálását, az ún. területi iskolák megszervezését, amivel Tóth Lajos több tanulmányában is foglalkozott. Ezt megelőzően már egy hasonló hullám végigsöpört a kisebbségi művelődési intézményeken. A megoklás lényege: mivel a mindennapok során a különböző nemzetiségek együtt élnek, helytelen és természetellenes a művelődésben és az oktatásban különválasztani őket. Tehát szükség van a különböző tanítási nyelvű iskolák integrálására.

A két és több (ritkább esetben három) tanítási nyelvű iskolák kialakításának pedagógiai indoklását azzal támasztották alá, hogy a nemzetiségi, valamint a szerbhorvát ajkú tanulók együttes, közös iskolában folyó nevelése nagyobb lehetőséget nyújt a másik nyelv elsajátítására (a magyar nemzetiségű tanulók ezáltal könnyebben sajátítják el a szerbhorvát nyelvet). Hatékonyabban elősegítheti egymás kulturális örökségének és nemzeti értékeinek jobb megismerését, a testvériség-egység fejlesztését.

A frázisszerűen ható szép szavak, nemis törekvések mögött egészen más, többek között asszimilációs elgondolások, törekvések is meghúzódtak. Egyes vezetők és befolyásos személyek feltehetően így tudták csak elképzelni az együttélést, illetve a kisebbségek „kézben tartását”. A megvalósítás kezdetben csak településeken belül történt: Nagyszereden, Temesvajkócon, Versecen egy épületbe került minden nemzetiség tanulója. Később a települések iskoláit is központi irányítás alá vonták.

Művelődési élet 1920-tól

A Trianon után létrejött új állam első 23 évében a helyi jellegű, nemzeti színezetű művelődési egyesületek nem kaptak működési engedélyt. A feltételezhető szellemi/alkotói önszerveződés betiltása hozzátartozott a régi jugoszláv kormány elnyomatási programjához. A második világháború utáni évek némi változást hoztak a kisebbségek művelődési életébe. 1945 után sokasodni kezd-

tek a művelődési egyesületek (minden nemzetiségre vonatkozik), így az önálló magyar kultúregyesületek is.

Ez a mindenképpen pozitívnak minősíthető folyamat az ötvenes évek közepén megtört, a testvériség-egység eszméje szellemében a különböző nemzetiségű egyesületek együttműködése kötelezőnek számított. Ez gyakran a magyar nyelv, hagyományaink háttérbe szorítását jelentette.

A nyelvre épülő kulturális közösség a jugoszlávság eszméjét szorgalmazó időszakban különösen a szórványban tovább szűkülte, s lassan csak a hétköznapi érintkezés eszközeivé vált. Ebben a hétköznapi nyelvhasználatban egyetlen kohéziós erő működött: a hagyomány, egészen 1990-ig, a rendszerváltásig.

Anyanyelv, államnyelv

A fenti körülmények miatt az évtizedek során a nemzettudat mind szegényebbé vált, kezdett elapadni. A magyar nyelvet csak a családon belül és falubeli nemzettársaikkal való találkozásokkor használták. Vegyes nyelvterületen a nyilvános magyar beszédet is mellőzték, féltek, hogy rájuk sütik a magyarkodás vádját. A magyarság létszáma folyamatosan csökkent, a második világháború után jött divatba, hogy két, sőt igen gyakran csak egy gyereket vállaltak, és sok esetben ők sem magyar nyelvű iskolába jártak. Mint az idősebb Versec környéki magyarokkal folytatott beszélgetésekből kiderül, gyermekeiket önként, illetve más választás híján a jobb érvényesülés reményében szerb nyelvű iskolákba írtatták. Az anyanyelv fontosságára, az anyanyelven szerzett tudás értékeire vonatkozó érvek az iskolázatlanabbak számára, sőt még a műveltebbeknél is teljes mértékben hatástalanok maradtak. Ilyen körülmények között a lakosságban nem alakulhatott ki igény a magyar kultúra és műveltség értékei iránt.

A Magyar Nemzeti Tanács minden eszközzel és lehetőségével arra törekszik, hogy megállítsa a szórványok fogyatkozását, és ahol lehet, visszaállítsa a magyar tannyelvű oktatást. Nyomon követhetjük a magyar óvoda- és iskolahálózat értelemszerű változásait és a szórványosodás megállításának különböző fázisait.

Évekkel ezelőtt elkezdődött a szerb nyelvi felzárkóztató képzés, és rendszeres az egyetemi felvételi előkészítő. Megindult és folytatódik az óvodahálózat felújítása egész Vajdaság területén.

Kisebbségi szempontból számunkra a legjelentősebb az anyanyelven folytatott magyar szellemiségű és a keresztény értékekre épülő kommunikáció: hogy fiataljaink magyar nyelvű képzésük során anyanyelvükön fogalmakat, gondolatokat, érzéseket, tényeket és véleményeket tudjanak kifejezni és értelmezni szóban és írásban egyaránt, valamint hogy nyelvilag helyes és kreatív módon kapcsolódjanak be társadalmi és kulturális életünk teljes körébe. Épp ezért anyanyelvünk megismerésével, hogy majd sajátos szerepét jól betölthesse, az óvodától az egyetemig intézményesen kell foglalkozni. És ez mindannyiunk feladata, ami azt jelenti, a mindenkori Magyar Nemzeti Tanáccsal karöltve kell cselekednünk.

LÁNYI ERNŐ NAPLÓJÁBÓL

Pekár Tibor

Lányi Ernő zsidó származású, német anyanyelvű, magyar zeneszerző. Életében – élt 1861-től 1923-ig – egyike volt a legismertebb és legelismertebb magyar komponistáknak, kórusműveit és dalait országszerte énekelték. Több magyarországi városban tevékenykedett, legtovább Máramaroszigeten (1886–1888), Székesfehérvárott (1890–1892), Egerben (1892–1901), Miskolcon (1901–1906) és Szabadkán (1907-től haláláig). Ezekben a városokban jelentős mértékben fellendítette a zenei életet: zeneiskolákat alapított, azokban tanított, kórusokat vezetett, és vitt sikerre, hangversenyeket szervezett, és azokon maga is tevékenyen részt vett, mindemellett szorgalmasan komponált. Szerzeményei rendre megjelentek nyomtatásban, és igen keresettek voltak.

Szabadkára 46 évesen érkezett, s mivel itt töltött legtöbb időt, itt fejtett ki legnagyobb tevékenységét. A zeneiskola igazgatói posztját töltötte be, ami azt jelentette, hogy ő lett egyben a Szent Teréz-templom karnagya – regens chorija – is. A templomban az ének- és a zenekar kiegészítésén fáradozott, a templomi zenekart városivá alakította. A zeneiskolát megreformálta: a tananyagot összehangolta a fővárosi zeneiskolák tananyagával, a tanári kart jól képzett pedagógusokkal egészítette ki, aminek köszönhetően az érdeklődés a zeneiskola iránt jelentős mértékben megnőtt. Ezenkívül kézbe vette az 1889 óta létező dalegyesület irányítását, s azt az ország egyik legsikeresebb kórusává tette. A fiatalok zenei nevelése mellett fontosnak tartotta a közönségnevelést, amit a Szabad Líceum keretén belül tartott népszerűsítő előadásokkal végzett nem csekély eredménnyel. Hangversenyeket rendezett hazai és külföldi művészek vendégzsereplésével, és zongorakísérésként ő maga is sűrűn pódiumra lépett. Gyakran hívták az országos dalárversenyekre, ahol zsűritagnak

választották, és pályadíjat nyert kórusműveit énekelték. Legnagyobb tette mégis talán az volt, hogy megalapította a Szabadkai Filharmóniát, s azzal rendszeresen rendezett hangversenyeket. A komolyzene kedvelői így megismerkedhettek a klasszikus zeneirodalom legjelentősebb zenekari műveivel, a szólisták pedig a kor legkiválóbb hazai és külföldi művészei voltak: Hubay Jenő, Vencel Béla, Szendy Árpád, Bartók Béla, Basilides Mária, Pablo Casals és még sokan mások.

A fentiek többé-kevésbé közismert adatok, én magam is többször és részletesen foglalkoztam velük megjelent írásaiban (például a Bácsország 2013-as 3. számában). Emellett van a sokoldalú Lányinak még egy „oldala”, amelyet kevesen ismernek, ez pedig az irodalmi tevékenysége. Kenyeres Kovács Márta, Lányi életének és munkásságának első igazán jelentős kutatója említi, hogy fiatal korától kezdve haláláig írt verseket (Kenyeres Kovács Márta: *Régi nóta, híres nóta*, Életjel, 1976). Egy versgyűjteménye nyomtatásban is megjelent 1899-ben Boroszlóban (Wrocław, a mai Lengyelország területén), *Consonanzen und Dissonanzen eines ungarischen Musikers (Egy magyar muzsikusz konzonanciái és diszonanciái)* címmel – természetesen németül. A verseskötet második részében naplójegyzetei olvashatók, amelyeket ugyancsak vers formában írt, s azt a címet adta nekik, hogy *Tagebuchblätter in zwangloser Form (Naplójegyzetek szabad formában)*. Kenyeres Kovács Márta idéz is ezekből a versekből néhányat – a saját fordításában –, s megemlíti, hogy létezik ezenkívül még két kötetre való naplójegyzet, amelyek azonban mindmáig kiadatlanok maradtak.

A korabeli újságokat lapozgatva több alkalommal is rábukkantam Lányi naplójegyzeteire, s most ezekből adok közre egy csokorra valót.

A legkorábbiak (?) – mintegy húsz – a Miskolcz című újságban láttak napvilágot 1881. január 6-án, s *Naplómból* címen jelentek meg Papp Dezső fordításában:

Mivel a költés nem igen akar menni, a gondolkodásra adom magam

A türelem kedvenc gyermeke a restségnek.

Szerelmet festeni mily szépen tud a költő, s valóban szeretni mégis mily ritkán.

Mi a hit a legtöbb emberre nézve? Az isten örökké tartó elnézésének tudata.

A július 14-én ugyanabban az újságban megjelent naplójegyzetknél nem szerepel fordító neve, ezek tehát már eredetileg is magyarul íródtak, vagy maga az írójuk ültette át őket magyarra. Íme ezek közül is néhány:

Mi a halálos bűn? Felebarátunk hibája. S mi az emberi tévedés? Önvétünk.

Ha elveszted is hitedet az emberekben, igyekezzél megtartani azt önmagadban.

Rossz kávéba sok cukor, s csúnya nőkkeli társalgáshoz sok bók szükséges.

A szerelem költővé tesz mindenkét, legalább kedvesére költ oly tulajdonságokat, mikkél az nem bír.

Az Ellenzék 1882. október 26-ai számában megjelent naplójegyzeteknek már az *Aphorismák* nevet adta:

Mindenképpen eredeti akarsz lenni? Állj a fejedre, barátom!

Az igazi szerelem ismertető jele az érzelem, vagyis a vágy: önmagát feláldozni tudni.

Ő művészi jellem, mondják, azaz neki kiváltsága van arra, hogy jellemtelen legyen.

Másnap az aforizmasorozat ugyanabban az újságban folytatódott:

A szenny és mocsok úgy a vízben, mint az életben a felszínen úszik.

Nagyon kevés az olyan ember, ki megérdemli, hogy megmondjuk neki az igazat.

1923. március 10-én hunyt el

Óh, te mindent merő, és mindent tönkretévő kontárság!

A Magyar Polgár 1883. április 4-ei számában már *Apróságok* cím alatt jelentek meg a még mindig csak 22 éves Lányi bölcs gondolatai:

Jellemző viszonyainkra, hogy hangverseny rendesen csak akkor sikerülhet, ha tánc követi.

Milyen könnyű a mathesisben adott tényezőkkal dolgozni, és milyen nehéz az életben!

Nincsen a világon olyan férfi, ki egy nemes nő igaz szerelmére méltó lehetne.

Egy évvel később, 1884. március 13-án ismét új cím alatt – *Egy pesszimista naplójából* – jelentek meg aforizmái a Magyar Polgárban. Íme három, a rövidebbek közül:

Az életbe lépő emberre ezer kötelesség és kevés jog várakozik, de igazságosság – semmi.

Gyakorold erődöt, edzed izmaidat és vesd meg az emberi igazságot.

Gyöngé poéták sok olyat tartanak kimondhatatlannak, amit nem tudnak kifejezni.

1884. április 29-én is a Magyar Polgárban jelentek meg újabb pesszimista gondolatai. Ezúttal egy hosszabbat idézünk:

Egy magányos égi kamrában dolgozott az Úristen legnehezebb művén, a tökéletes emberen. Az ajtó zárva volt, az ablakok elreteszelve, és a munka a gonosz hatalmak ellenséges befolyásától mentnek látszott. De ravasz az ördög. A kulcslyukon át lehelleget bocsátott a kamarába, oly gyenge lehelleget, hogy azt még az Úr sem érezte, s a mű nem sikerült.

Nincs tökéletes ember. Az ördög lehelleget az irigység.

1889-ben az Ország-Világ augusztus 24-ei számában találkoztunk Lányi naplójegyzeteivel ismét:

Mióta Darwin fölfedezte, hogy majomtól származunk, minden majom embernek képzeletét magát.

A zene nemesít – de nem a muzsikuszokat.

Mégis vannak csodák! Akadtam egy tanulóra, aki az új tanítója előtt a régit nem ócsárolta.

A Keszthelyi Hírlapban is jelentek meg gondolatai – éppen ezen a címen –, mégpedig 1903. május 31-én:

A legtöbb ember leteszi az észszerűség pápaszemét, mert bölcsen belátja, hogy jobb vakon jóllakni, mint látva koplalni.

Hogy el ne bízza magát Ádám a földön, midőn egyedül oly boldogan élvezte a lét örömeit, Isten asszonyt adott neki.

A művészetek megsemmisülése a zenénél fog kezdődni, mert abban kontárkodik a legtöbb dilettáns.

1909. április 10-én ismét az Ellenzék című lap közölt gondolatai közül néhányat:

Akárhogy is lépdegélünk, akármilyen hosszú lépésekkel is – az állatvilágból ki nem jutunk..

„Nem értek a klasszikus zenéhez.” Ezt minálunk még az úgynevezett művelt embertől is lehet hallani. És az még csak nem is pirul e vallomásnál.

Útalom a bort, mert legtöbb esetben hamis, hazug lelkesedést szül. Ez éppen a mi szegény hazánkban sok-sok bajnak az okozója. Józan fejjel lelkesedni a széprért, a jóért – ezt kell megtanulnunk!

Efféle gondolatok jártak a fejében annak a művésznek, akinek Szabadka olyan sokat köszönhet – de nemcsak Szabadka, hanem az egész Trianon előtti Nagy-Magyarország –, s aki kezeken 160 évvel ezelőtt pillantotta meg a napvilágot Pesten – Budapest ugyanis akkor még nem létezett. Július 19-én lesz a születésnapja.

Két év múlva, 2023-ban pedig halálának 100. évfordulójára kellene emlékeznünk – legalább nekünk, szabadkaiaknak, akik néha elsétálunk a Bajai úti temetőben lévő síremléke előtt, amely alatt örök álmát alussza a város legkiválóbb polgárainak egyike: Lányi Ernő.

Nagyon helyénvalónak találnám, ha a zeneiskola a jubileum alkalmával felvonná egykori igazgatójának a nevét. Ezzel méltó emléket állítanának neki.

Még van idő ezen elgondolkodni.

2007-ben a zeneiskola falára helyezett emléktábla barbár kezeknek esett áldozatul

átmentett történelem

EGY MAGYAR POLITIKUS A DIKTATÚRA SZOLGÁLATÁBAN

Patyi Szilárd

Dr. Szántó Gábor parlamenti munkásságának sajtószemléje (1931-1933)

1929. január 6-án I. Sándor király diktatúrát vezetett be az SZHSZ Királyságban, és minden nemzetiségi és vallási alapon működő pártot betiltott. Így alig hétéves fennállás után az Országos Magyar Párt irodáira is lakat került. A diktatúra ezzel semmissé tette a párt nehezen elért sikereit, amelyeket 1927-ben a tartományi, a parlamenti és a községi választáson jegyzett, a délvidéki magyarság pedig politikai érdekképviselő nélkül maradt. Az OMP vezetői a diktatúra első éveiben kényszerű politikai visszavonultságban éltek, ugyanis az új rezsim meg sem kísérelt a kisebbségekkel párbeszédet folytatni.

I. Sándor király nyugati szövetségeseinek nyomására, valamint hogy a diktatúra helyzetét megszilárdítsa, 1931. szeptember 3-án új alkotmányt bocsátott ki, amelyben az ország nevét Jugoszláv Királyságra változtatta. Ez volt az úgynevezett oktrojált alkotmány, amely megteremtette a feltételeket a parlamenti választás megtartására. A november 8-án megtartott választáson egyetlen párt, a Jugoszláv Nemzeti Párt (később Jugoszláv Radikális Paraszt-Demokrata Párt) indult. A diktatúra a magyarság körében a maga emberét dr. Szántó Gábor szabadkai orvosban találta meg, akinek az volt a feladata, hogy demonstrálja a magyarok állam iránti hűségét, valamint hogy a magyarokat beterelje az új párt zászlaja alá. Szántót ezért az egykori OMP köreiből és Magyarországon is áruháznak tekintették. Jelen írásunkban a „renegát képviselőnek” a diktatúra szolgálatában eltöltött első néhány évét tekintjük át korabeli magyarországi és erdélyi lapok segítségével.

Genftől a választásig

Dr. Szántó Gábor (1882–1957) a szabadkai Munkásbiztosító Pénztár főorvosa volt. A város politikai életébe 1924-ben kapcsolódott be. Ekkor lépett ki az Országos Magyar Pártból Gálffy György szabadkai gyógyszerész, majd Gálffy és Szántó közösen szervezni kezdte a kormányzó szerb párt, a Radikális Párt magyar szervezetét, az úgynevezett Magyar Radikális Klubot. A szervezet alakuló ülésére 1925. január 18-án Szabadkán egy vendéglőben került sor, ahol a klub elnökének Gálffy Györgyöt választották meg. Szántó Gábor 1927-ben elindult a szabadkai Népkör elnöki tisztségéért. Jelöltsége azonban, politikai elkötelezettsége miatt, komoly feszültségeket teremtett a kul-

turális intézmény berkein belül, és mélyen megosztotta a tagságot. A Népkör mindazon tagjai, akik elleneztek a radikális párti politikus megválasztását, Kiss János mögé sorakoztak fel. Az 1927. február 27-én megtartott választáson végül Szántó Gábort jelölték ki a Népkör elnökének. Az elnökválasztáson összesen 582 szavazatot adtak le. Szántó mindösszesen 19 szavazattal kapott többet, mint Kiss János. Elnöksége nem tartott sokáig, ugyanis a délvidéki magyarság jelentős része nem fogadta el Szántót a Népkör élén, és távol maradt az intézménytől. Ez annyira ellehetetlenítette az intézmény működését, hogy végül Szántó 1927 szeptemberében benyújtotta lemondását. De még az évben, a november 6-án megrendezett első vajdasági községi választáson mandátumhoz jutott, és bekerült a szabadkai községi képviselő-testületbe, természetesen a Radikális Párt listáján. Szerb és kormánypárti politikája a diktatúra bevetése után hozta meg a gyümölcsét.

I. Sándor még ki sem hirdette az oktrojált alkotmányt, amikor dr. Szántó Gábor a Genfben megrendezett VII. Európai Kisebbségi Kongresszuson már a jugoszláviai magyarság képviselőjeként léphetett fel. Az 1931. augusztus 29–31-ei nemzetközi tanácskozás Európa kisebbségi sorban élő nemzeteinek találkozója volt. A kongresszuson 32 nemzeti kisebbségnek a képviselője jelent meg 14 országból. Szántó Gábor azonban itt csak a jugoszláv hatóságok közbenjárására válhatott a délvidéki magyarság küldöttjévé. A Keleti Újság című romániai magyar napilap 1931. augusztus 28-ai számából ugyanis kiderül, hogy a jugoszláv kormány megtagadta dr. Strelitzky Dénestől, a betiltott Országos Magyar Párt korábbi parlamenti képviselőjétől és dr. Deák Dénestől az útlevél kiadását a genfi kiutazáshoz. Így utazhatott ki helyettük dr. Szántó Gábor két társával együtt a kongresszusra. Szántó ottani tevékenységét a Keleti Újság 1931. szeptember 7-ei számában így jellemezték:

„Ez a Szántó Gábor arról nevezetes, hogy odahaza Bácskában a szerbekhez való közeledés evangéliumát hirdeti, második magyar párt alakításán mesterkedik, mely ha nem is varázsolná mennyországgá majd a kisebbségi tömlöcöt, vezetőinek biztosan befolyást, mandátumot s egyebet szeretne szerezni, különösen most, amikor Jugoszláviában fel készülnek találni a megrendelés-

re működő kisebbségi pártokat az alkotmány újjászületésének tiszteletére. Ez a Szántó Gábor pedig szájatató társaival és annál öntudatosabban csillogó monoklijával nem jött egyébert Genfbe, mint azért, hogy itt a nemzetiségi kongresszuson bizonyítványt szerezzen magának és kisedet törekvéseinek: ő is hiteles magyar kisebbség, hiszen panaszkodni is jár a nagyvilág elé, ugyanolyan joga lesz tehát, mint a többieknek, a régieknek ahhoz, hogy odahaza is a nép nevében beszélhessen és esetleg cselekedjék is.”

Szántó Gábor valamivel több, mint két hónappal a kongresszus után a jugoszláviai magyarok közül egyedülként parlamenti mandátumért szállhatott versenybe a november 8-ai választásokon. A Pesti Hírlap című mérsékelt konzervatív napilap 1931. november 4-ei száma részletes beszámolót közölt a jugoszláviai választási előkészületekről. Leírták, hogy a kormány „minden rendelkezésére álló eszközzel azon fáradozik, hogy minél több választót rábírnjon vagy rákényszerítsen a szavazásokon való részvételre”. Hozzáadték, hogy az egész országban csak egy listára, a kormány listájára lehetett szavazni. Az ellenzék nem tudott jelölteket állítani, ezért a kormány igyekezett minél több szavazót mozgósítani, hogy így legitimálja hatalmát. A napilap arról is beszámolt, hogy Jugoszlávia hivatalos lapjának október 29-ei száma közölte a választásokon részt vevő személyek névsorát. E névsorban csupán egyetlen magyar neve szerepelt: Szántó Gáboré. A Pesti Hírlap Szántót „renegátnak” nevezte, akinek „egyetlen törekvése, hogy a jugoszláviai magyar kisebbség érdekeinek teljes félredobásával magának a szerb kormányzat előtt érdekeket szerezzen”.

A szabadkai csodadoktor a parlamentben

Az Est című független napilap november 10-én adott hírt a két nappal korábbi jugoszláviai választások eredményeiről. Beszámoltak róla, hogy „a választásra jogosultak sokkal nagyobb számban járultak az urnák elé, mint 1927-ben az utolsó parlamenti választásokon”, a Živković-kormány jelöltjei pedig „mindenütt túlnyomó többséggel jutottak be a parlamentbe”. Megállapították, hogy az ellenzék felhívása, amelyben a választókat az urnáktól való távolmaradásra szólították fel, kudarcot vallott. A beszámolóból azt is megtudhatták a magyar olvasók, hogy Szántó Gá-

Dr. Szántó Gábor parlamenti képviselő

Forrás: suistorija.wordpress.com

bor is bejutott a parlamentbe. Az Estnél, a Pesti Hírlappal ellentétben, nem illették válogatott jelzőkkel Szántót, csupán megjegyezték: „kormánypárti programmal lépett fel”.

A magyarországi lapok a választások után is figyelemmel kísérték Szántó Gábor tevékenységét. Parlamenti munkásságáról, fontosabb felszólalásairól rendszeresen hírt adtak olvasóiknak. A Pesti Hírlap 1932. január 27-ei számában Szántó Gábor előző napi, a képviselőház és a szenátus együttes ülésén elmondott beszédéről írtak, amelyben „nem átalott kijelenteni, hogy Jugoszláviában semmiféle kormány nem viseltetett akkora jóindulattal a magyar kisebbség iránt, mint a mostani”. A cikk szerint a képviselő, akit ismét a „renegát” jelzővel illettek, kijelentette, hogy a jugoszláviai magyar kisebbségnek nincsenek irredentisztikus törekvései, hanem csupán a megértés hídjául akar szolgálni Jugoszlávia és Magyarország között. Emellett a magyar kisebbség nevében állami nyilvános magyar tanítóképző megnyitását kérte. Néhány nappal a beszéd elhangzása után, január 31-én a napilap *A szabadkai csodadoktor* címmel név nélkül közölt egy terjedelmes jugoszláviai levelet, amely Szántó Gábor személyével foglalkozott. Az ismeretlen szerző a képviselőt „a diktatúra kirakat-magyarjának” nevezte, aki „pontosan szállítja a hűséget

és alattvalói hódolatot” a hatalomnak. Az írás szerint Szántó sorra rendezte a „hűséget fogadó” gyűléseket a magyar lakta településeken. Egy ilyen gyűlésről részletesebben is olvashatunk a levélben.

„[...] Szántó meglepetésszerűen megjelent a horgosi hevíváson, ott fölmászott egy rögtönzött dobogóra és a vásáros nép nagy csodálkozására szónokolni kezdett. A csendőrség azután beteretelt az embekeket a jegyzői hivatalba, ahol írják alá a kész hódoló föliratot. Az aláírók közt a felozlatott Magyar Pártnak egyetlen tagja (egy gőzmalomtulajdonos) szerepel, rajta kívül még kötelnek állott két kocsmáros, akik az italmérségi jogukat féltették, továbbá egy kommunista közműves, egy Szloboda nevű mérszáros, akit erre az alkalomra neveztek ki magyarnak és még egypár írástudó. A jobb gazdákat és az értelmiség tagjait sem fenyegetésekkel, sem ígérekkel nem lehetett rávenni, hogy odaadják a nevüket.”

Az ismeretlen szerző a fentiekhez hozzátette, hogy a nagyobb délvidéki városokban, ahol Szántót és politikai nézeteit már jól ismerték, a magyarok távol maradtak gyűléseitől. Újvidéken „csak három kocsmai megbeszéléssel” kellett beérnie, míg Szabadkán, „ahol legjobban ismerik a doktort, [...] a magyarok kijelentették, hogy Szántóval semmiféle közös akcióra nem hajlandók”.

emberek a történelemben

NOVÁK ISTVÁN GYALOGOS ÉLETE ÉS HALÁLA

Molnár Tibor

De nem minden magyarországi napilap festett ilyen sötét képet Szántó parlamenti tevékenységéről. Sőt, egyes sajtóorgánumok rövidebb beszámolóikban a délvidéki magyarok érdekében tett felszólalásairól, elért eredményeiről is hírt adtak. A konzervatív Budapesti Hírlap 1932. március 10-ei számában például arról olvashatunk, hogy Szántó Gábor a képviselőház előző napi ülésén a népjóléti minisztérium költségvetési vitája során különböző javaslatokat terjesztett be, amelyekben azt követelte, hogy terjesszék ki a földbirtokreformot a nincstelen magyar földmunkásokra is, és juttassák őket is földhöz. Hozzá tették, hogy a képviselő „megrendítő szavakban ecsetelte a Jugoszláviában élő magyar földmunkások rettentő nyomorát és rámutatott arra, hogy a jugoszláviai magyar kisebbség majdnem felerészben ilyen nincstelen földmunkásokból áll”. Az Est 1932. május 26-án egy kihírben arról számolt be, hogy Szántó Gábor közbenjárására a dunabánsági Báni Hivatal jóváhagyta a szabadkai Népkör működését, és megengedte, hogy a tagok magyar kulturális előadásokat, színelőadásokat tartsanak, könyvtárat működtessenek. Hozzá fűzték, hogy a jugoszláviai magyarság legnagyobb kulturális szervezetének működését addig ellehetetlenítették. 1933. január 19-én a szociáldemokraták napilapja, a Népszava arról adott hírt, hogy Szántó Gábor jugoszláviai magyar lapoknak bejelentette: Jugoszláviában magyar tanítóképző intézetet létesítenek, és a közoktatásügyi miniszter kötelező ígéretet tett neki, hogy ezt az intézetet már a jövő iskolaév elején megnyitják, és ezzel megkezdődik Jugoszláviában a magyar tanszemélyzet kiképzése. A képviselő hozzátette, hogy a kormány nemcsak a kisebbségek kulturális jogainak a tiszteletben tartását akarja kifejezésre juttatni, hanem lehetővé akarja tenni a jugoszláv-magyar baráti jó viszony helyreállítását is.

Felhasznált irodalom:

A Pesti Hírlap, Az Est, Budapesti Hírlap, Népszava, Keleti Újság és a Bácskai Hírlap korabeli cikkei.
A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken. 1918-1947.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.
A. Sajti Enikő: *Kisebbségpolitika és társadalomszervezés. Várad Imre (1867-1959) bánáti magyar politikai iratai.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2016.
Európa Nemzeti Kisebbségek Kongresszusainak határozatai (1925-1937). Fordította és sajtó alá rendezte: Eiler Ferenc. JATE Történész Diákkör, Szeged, 1996.

Novák István 1887. december 24-én látta meg a napvilágot Zentán. Szülei, Novák Mihály és Fodor Viktória a Malom utcában (ma: Gróf Batthyány Lajos utca), az 1014-es összeírási szám alatt laktak.

Novák István napszámosként kereste a kenyerét. 1911. december 24-én feleségül vette Farkas Máriát. A házassági jegyzőkönyv tanúsága szerint István már békeidőben is teljesített katonai szolgálatot, mert tartalékosként vették nyilvántartásba.

A Novák házaspár a Damjanich utca (ma: Miloš Obilić utca) 1752-es összeírási házában lakott. A házasságból két gyermek származott: András (1912) és Julianna (1915).

Novák István 1914. július 27-én, az általános mozgósításkor vonult hadba. A cs. és kir. 86. gyalogezred 1. menetzászlóaljának 2. századával 1914. szeptember elején került a hadszíntérre, ahol a 7. századhoz osztották be.

1914 decemberében megsebesült, a jobb kézfeje sérült meg. A Neisse városában (ma: Nysa, Lengyelország) létesített hadikórházban ápolták. Felépülését követően 1915. január 25-én visszakérült ezredéhez a harctérre.

1915. január 8-án megszületett a Novák házaspár második gyermeke, a kis Juliska, akit édesapja személyesen sohasem láthatott.

A Berdónál (Galícia) vívott harcokban 1915. március 1-jéről 2-ára virradó éjszaka István a jobb lapockáján megsebesült. A hátszobába szállították, és a jägerndorfi (ma: Krnov, Csehország) tartalékkórházban ápolták, ahol március 7-én távolították el testéből a sebesülést okozó golyót. Sérülése nem lehetett súlyos, mert a gyógykezeléséről már 1915 márciusának második felében elbocsátották. Nem utalták hazai lábadozásra – amire a kórházból írt leveleiből ítélve nagyon vágyott –, hanem Sátoraljujhelyre vonultatták be. Innen hamarosan újra a harctérre irányították, ahol a 86-os gyalogezred 16. századához osztották be.

1915 tavaszán az anya gyermekeivel lefényképezkedett, a fotót pedig kiküldték a harctérre, hogy a családfő legalább így viszontláthassa őket.

Novák István sűrűn írt a harctérről és a kórházból is: tábori lapjainak és leveleinek egy része megmaradt, a leszármazottak őrzik. Az írásokból kitűnik a családja iránti szeretet, a hazavágyódás és a mély vallásosság, hiszen gyakran kérte Isten és a Szűzanya pártfogását.

Az osztrák-magyar csapatok a központi hatalmaknak az orosz hadszíntéren 1915. május 2-a és 5-e között végrehajtott ún. gorlicei áttörését követően is aktívak maradtak, és ha lassan is, de előrenyomultak. A szabadkai 86-osok 1915. május 19–20-án Krukienice (ma: Krukienicsi, Lvivi terület – Mosztiszki rajon, Ukrajna) mellett harcoltak. A cs. és

kir. 86. gyalogezred ezredtörténete így emlékezik meg ezekről a küzdelmekről:

„Krukienice jelentéktelen galíciai falu Przemysl és Sambor között. A sors úgy akarta, hogy egész Bácska feszült figyelemmel kísérelje majd egy hónapon át az eddig soha nem hallott község területéről érkező híreket. A könnyű tavaszi előnyomulásban itt torpant meg először a bácskai ezred rohamra, itt szenvedte a 86. gyalogezred a hadjárat legsúlyosabb veszteségeit. Kemény harcok voltak ezek, de örök dicsőséget, hervadhatatlan babért hoztak az ezrednek. Büszke lehet minden 86-os, aki e súlyos harcokat vagy ezek egy részét is végigküzdhette.”

Az orosz állások elleni támadás, amelyben a 86. gyalogezredből a II. és a IV. zászlóalj vett részt, május 19-én indult, de sikert nem ért el, az akció elakadt. Az erős ellenséges tűzből arra lehetett következtetni, hogy a támadók jelentékeny orosz erővel álltak szemben. Május 20-án 2 órakor a dandárparancsnokság sürgetésére az ezred újabb rohamra indult. Az oroszok azonban résen voltak. Olyan erős tüzelés kezdődött az egész vonalon, amelyet a 86-os bakák a szerbiai Šabac óta nem tapasztaltak. A rohamozó osztagok megtorpantak, a támadás összeomlott, mielőtt még kifejlődött volna. A 86-os zászlóalj is súlyos veszteségeket szenvedtek, a segélyhelyek tele voltak sebesültekkel.

A kétnapos küzdelem mérlege: elesett négy tiszt és ötvenöt baka, megsebesült öt tiszt és háromszáztizenegy baka, eltűnt nyolcvankilenc katona. Az eltűntek zöme feltehetően holtan feküdt a csatatéren vagy a lövészgödrökben. Közéjük tartozott Novák István, a IV. zászlóalj 16. századának gyalogosa is. Ám haláláról hivatalos megerősítés nem érkezett!

A háború véget ért, Novák Istvánt azonban hiába várta haza a családja.

Novákné 1926. február 12-én Zentán a munkástelepi római katolikus plébánián kezdeményezte férje holtta nyilvánítását. Előadta, hogy a családfő a mozgósításkor vonult be, és gyakran írt, utoljára 1915. május 13-án. Az asszony azt is elmondta, hogy férje haláláról Kecskés Györgytől hallott. A 47 éves tanú elmondta, hogy a felperest és az alperest is ismerte már a háború előttről. Novák halálesetével kapcsolatosan így fogalmazott:

„Alperessel egy században – a 86. gyalogezred 16. századában – szolgáltam. 1915. május 20-án Galíciában nagy ütközetben vettünk részt. Alperes 5-6 lépésnyire volt tőlem, és láttam, hogy fejlődést kapott. Mi ott hagytuk az elesetteket, mert nekünk előre kellett mennünk. Amikor a szanitécek utolérték bennünket, érdeklődtem náluk, hogy mi lett a földimmel, az alperessel, és

Novák István (1887-1915) (magánygűjtemény)

A harctérre küldött családi fotón Novák Istvánné szül. Farkas Mária, Novák Andriška és Novák Juliska (magánygűjtemény)

A jägerndorfi (ma: Krnov, Csehország) hadikórházban ápolat sebesültek egy csoportja, köztük Novák István is (magánygűjtemény)

ők azt mondták, hogy fejlődés következtében meghalt, és ott a közelben eltemették.”

A másik tanú, Plavšić Milán 43 éves görögkeleti vallású zentai kereskedő elmondta, hogy az alperest ismerte, mert néha-néha dolgozott nála. Plavšić megerősítette, hogy 1915. május 20-án az orosz hadszíntéren nagy ütközetben vettek részt: „...az ütközetből csak 18-an menekültünk meg, a többiek mind elesetek, négy súlyos sebesültet ugyan visszahoztak, de azok is másnap már meghaltak. Fogságba akkor egy sem került közülünk.” Novák István haláláról – hogy fejlődés következtében elesett – bajtársaitól hallott.

A tanúvallomások alapján az érseki főszentszék bizonyítottan látta Novák István halálát, és 1926. március 16-án meghozott 164/1926 sz. ítéletével holtta is nyilvánította, miszerint Galíciában halt hősi halált 1915. május 20-án. Az ítélet alapján halálesetét a zentai Szent Teréz Plébánia halotti anyakönyvébe is bejegyezték 36/1926 sz. alatt.

Az özvegy később egy szintén özvegy férfihoz, Kovács Halmai Ferenchez ment hozzá, akivel 1949-ben bekövetkezett haláláig békességben éltek.

* A cikk megírásához nyújtott segítségért köszönettel tartozom Polyák Andrásnak.

FIGYELMEZTETÉS A KÖZÉP-EURÓPAIAK SZÁMÁRA...

Ternovác Áron

Douglas Murray: *A tömegek tébolya*. Alexandra Könyvesház Kft., Budapest, 2020.

A mű olyannyira szókimondó, tabudöntőgető, sokkoló hatású, hogy olykor magunk sem hisszük el, hogy a leírt jelenségek körülöttünk/velünk történnek. Az általunk használt tömegmédiában nagyon kevés, a kötetben fejtegetett történelmi állásponttal találkozhatunk, így az olvasmány határozottan hiánypótló. Olyan írás, amelyet ha elkezdnek olvasni, azok sem tudnak mellőzni, akik egyébként a szerző identitását nem érzik magukénak.

Douglas Murray angol publicista és író, a konzervatív tábor meghatározó alakja. Ateistaként védi a keresztény örökséget, meglekint áll ki a családok eszményképe mellett, szólásszabadság-hívóként pedig támadja a szélsőbalos törekvéseket. Az író 2017-ben lett igazán nemzetközileg ismert, amikor megírta az *Európa furcsa halála – Bevándorlás, identitás, iszlám* című kötetet, amelyet még Roger Scruton is „életbevágóan fontos” műnek nevezett. Az alkotással Orbán Viktor is megosztott egy képet a Facebook-oldalán.

A *tömegek tébolya* című könyv borítója látszólag teljesen megegyezik az említett kötetével. Kemény fedelű, fekete alapon – távolról színes pontoknak tűnő – apró jelképek borítják. Ha közelebbről megnézzük, láthatjuk, hogy ezek valójában kicsi okostelefonok. Nem véletlenül választotta az író ezt a szimbólumot, hiszen művében kifejti, hogy ezen digitális médiumok a felettünk járványszerűen elhatalmasodó tömegtéboly első számú terjesztői. A bir-

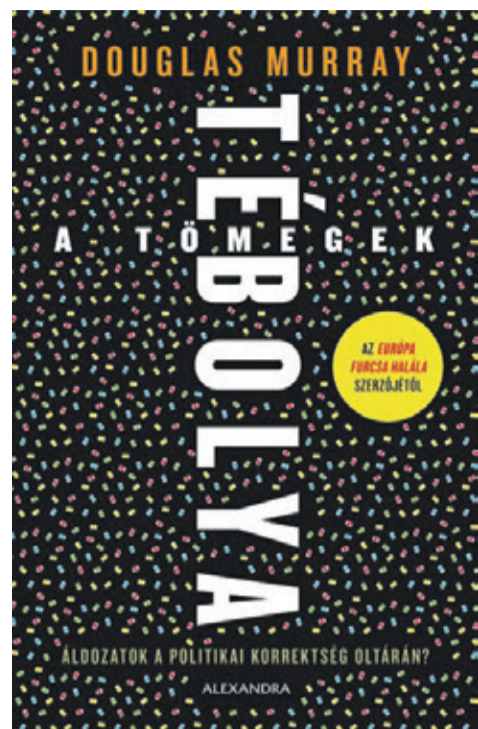
kanyájeffektust mindnyájan érzékelhetjük, ám az okok rejtve vannak előttünk. Murray célja nem csupán a körülöttünk zajló események megértetése, hanem az azokról való szabad vita megteremtésének a lehetősége is. A bevezető fejezetben a brit hadseregben használt „Piton” aknamezítő rendszer funkciójához, működési elvéhez hasonlította művét. Az aknamező a társadalmunkban történő, sokszor józan ésszel felfoghatatlan jelenségeket szimbolizálja. A harcászati létesítmény bevetés alatt egy rakétát lő ki, amely több száz méteres, csőszerrű, robbanószerrel teli farkat húz maga után. Amikor a löveg az aknamező felett felrobban, ösvény keletkezik, amelyen biztonságosan át tudnak kelni a katonák és a harci járművek.

„Nem célokom a teljes aknamező elpusztítása, és akkor sem lennék képes rá, ha ezt szeretném. De reményeim szerint ez a könyv segít a terep megtisztításában, és ennek révén biztonságban tudunk közlekedni rajta.”

Az író egy korábbi interjúban közéleti motivációját azzal magyarázta, hogy kimondottan alacsony a toleranciaküszöb a hazugságokaként. Felfogásának erőteljes hangot ad művében. Ügyesen érvel, de meglehetősen csipős vitastílust képvisel. Véleményét esettanulmányokkal, különféle kutatásokkal, azok összehasonlításával, ütköztetésével, adatokkal támasztja alá. A klasszikus liberális eszméktől a posztmarxista filozófián át a kortárs szórakoztatóiparig terjedő nagyívű elemzést végez. A könyv teljes terjedelme 384 oldal. A bevezető mellett négy fő fejezetet keresztül (melegek, nők, faji identitások, transzok) tárgyalja a kialakult tömegtéboly jelenségét.

Douglas Murray a rá jellemző alapos-sággal tárja fel a progresszió és egyenlőség terén létfontosságú eredményeket elérő polgárjogi mozgalmak önmaguk ellen fordulását és szétesését. A kötetben kifejti, hogy bár korunk szellemének uralkodó ideológiája felismerte, hogy a homoszexuálisok, a nők, a feketék elnyomása egykor a rendszer produktuma volt, elkövette azt a hibát, hogy az elnyomás elleni küzdelemből akart új, egyéni struktúrát kiépíteni. A mai, modern liberalizmus legnagyobb problémája, hogy morális fölényrel ruház fel olyan csoportokat, mint a homoszexuálisok és transzneműiek, nők, feketék, elnyomva és háttérbe helyezve ezzel a társadalom további szegleteit. Mint írja, a szabadelvű gondolkodás küzdelme előbb-utóbb értelmetlenné válik, hiszen garantálja az ellentmondások és az instabilitás felbukkanását. Az ellenvélemények eltüntetéséhez pedig minden eszközt megragadnak. Esélyt sem adva egy értelmes társadalmi vitára. Mint azt tapasztaljuk, számukra olyannyira kellemetlen diskurzust folytatni ezen kérdésekről, hogy tabusítani kezdték az észrevételeket. Így torzult a liberális gondolkodás dogmatikussá, ahol mindenki pillanatok alatt rasszistává, szexistává, transzgyűlölővé, homofóbbá, gyűlölődővé válhat. A jelenség nem merül ki ennyiben, hiszen aki ezen elvekkel szemben fogalmaz meg véleményt, annak a rendszer karaktergyilkosságát ad ajándékba. Kicsinálják a munkahelyén, a magánéletében, a köztudatban.

Ehhez a folyamathoz nyújt nagyon jó útmutatót, megértést a könyv, amely javarészt a brit, illetve az amerikai társadalmon keresztül szemléli a jelenkor uralkodó szellemének pusztító társa-

dalmi hatását. Emiatt a nyugati olvasók számára a könyv diagnózisként, míg egy közép-európainak figyelmeztetésként értelmezhető. A kötetet még bámulatosabbá, hitelesebbé teszi az, hogy sorait nem egy kívülálló megmondóember írta, hanem egy, a homoszexualitását, ateizmusát nyíltan vállaló személy.

Olvasás közben gyakran döbbenünk meg bizonyos fejleményeken, állunk meg pillanatokra, hiszen olyannyira hihetetlen, hogy megtörténhetnek ilyen események a „felvilágosult” 21. században. A könyv elolvasását követően biztosan kritikus szemmel fogjuk értelmezni a nagyvilág történéseit. Ajánlom mindenkinek, aki nem a mainstream, kompatibilissé butított szlogenekből kíván tájékozódni.

könyv

MEGBOLYDUL A HANGYABOLY

Mihályi Katalin

Csik Mónika: *Hangyafarsang*. Janovics Erika rajzaival. Életjel, 2020.

Csik Mónika gyermekeknek írt könyveinek sora egy újjal bővült. A *Hangyafarsang* verses mese, és Janovics Erika illusztrációi tökéletes összhangban állnak a szöveggel, a rajzokon sorra megjelennek a farsangi színes forgatag szereplői.

A kicsinyek számára az őket körülvevő világ megismerése, megértése soha nem egyszerű, sokkal inkább kalandos folyamat. Nem tudom, a mai gyerekek közül hányan van alkalma elmélyülten, behatóan tanulmányozni a hangyaboly miniatúr, fekete lakóinak szövevényes életét, hisz ez a pirinyó rovar általában a gyerek nadrágján, kézfejen, a szőnyegen, a kenyérfoszában jelenik meg, nem kis ijedelmet kiváltva az anyukákból. Ám az óvodai farsanghoz hasonló színes kavalkádban a jelmezt öltött hangyák izgalmassá válnak, egyikük zsemlemorzsa szilvásgombóc-jelmezt húzott, Termeszterpesz Elemér meg halfarkával csapkod poty-

kajelmezében, egyikük meg – a mai kor szellemében – atomhangya mezébe bújt. S ott van a tipegő Tündibüdi, aki egyszerűen hangyaszeép, Bubuka, aki csöppet bugyuta. A kicsinyek számára ismerős tulajdonságok, személyiségjegyek jelennek meg. A cselekmény egyszerű, a farsangi kavalkádó életre hívó költői fantázia határtalan, a vers ritmusa, dallama is segíti a gyerek számára a befogadást. A rímek, a gördülékeny szöveg mögött van egy másik réteg is, e verses mese olvasása közben a szülő és a gyerek meg tudja beszélni, mi az a tökvicsori, az inda, a vérehulló fecskéfű, milyen is az a simlis.

Közhelynek számít, hogy az olvasóvá nevelést gyermekkorban kell elkezdni. Bizonyára akad, aki csak ottant legyint, amikor arról hall, olvas, hogy mind kevesebbet olvasunk. Nemrégiben tették közzé Magyarországon a Társadalomkutatási Intézet Zrt. nyáron készült felmérését a magyar lakosság könyvolvasási és -vásárlási szokásairól. A reprezentív felmérés szerint a felnőtt

magyar lakosság 13 százaléka olvas rendszeresen (legalább hetente), míg 2005-ben 25 százaléka olvasott rendszeresen. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése szakmai és a Petőfi Irodalmi Múzeum anyagi támogatásával készült kutatásból az derült ki, hogy a megkérdezettek 34 százaléka alkalomszerűen vesz könyvet a kezébe, több mint fele egyáltalán nem szokott olvasni. Külön is vizsgálták az olyan családok válaszait, ahol 18 év alatti fiatalok és gyermekek vannak. Ebből az derült ki, hogy a gyermekes családok 65 százaléka vásárol gyermekkönyvet, mesekönyvet, kifestőt vagy képeskönyvet. Ezek nem túl biztató adatok, hiszen a gyermek, majdani felnőtt általában a szülői mintát viszi tovább.

A gyermekeknek szóló vers, mese vagy – mint esetünkben – verses mese bevezeti őket az irodalom világába. A kicsinyek fogékonyak a rímre, ritmusra, ezért természetes, hogy megragadják őket a *Hangyafarsang*-ban is az olyan verssorok, mint például: „Ez a tökhang hangya-

kölke, / képzeld, mit visz: tök-magot! / Atomhangya mezébe bújt, / elbírna vagy öt-hatot.” A gyermeki fantáziát működésbe hozó szöveg a hétköznapi világban gyökerezik. Az, hogy a Termeszterpesz 65.-ből farsangi felvonulásra indul a szorgalmáról ismert hangyanép, azt erősíti meg a néhány éves olvasóban, hogy ahogy a munkának, úgy a szórakozásnak is megvan a maga ideje. A verses mesében a tánc után következik a farsan-

gi vígságot lezáró lakoma, amely nem tökéletes. A gyermek is jól tudja saját tapasztalatából, hogy a világ is épp ilyen: vannak benne jó és rossz dolgok, környezetében vannak hiúk és simlisek, bölcsök vagy épp kevés ésszel megáldottak. De az ilyen könyvek is szüksége van, hogy ott-hon érezze magát a titkokkal, felfedezésre váró dolgokkal teli világban, amelyben olvasás közben és utána is a fantázia szabadon szárnyalhat.

KÉT FÉRFI ÉLETE

Bognár Antal: *Mesés éveink*. Napkút Kiadó, Budapest, 2020.

Igencsak bonyolult az apák és fiaik viszonya, maszkulin önértékük hol irigységbe, hol rivalizálásba fordul, vagy egyenesen gyűlöletbe torkollik. Így van ez a világ kezdetétől fogva. A görögöknél Kronosz, Uranosz fia kiherélte az apját, majd sorra lenyelte saját fiait, nehogy úgy járjon, mint az apja. Egyik gyermeke, Zeusz egy csel folytán megmenekült, majd megmérgezte Kronoszt, aki visszaöklendezte lenyelt gyermekeit. Segítségükkel Zeusz legyőzte apját és a titánokat, Kronoszt a pokol legmélyére vetette, később megkegyelmezett neki, és az üdvözült halottak fejedelmévé tette meg. Más mitológiák szerint maga az életerő is vad és zabolátlan, végeredményben pusztító. A világ teremtője, Brahmá, az indiai mitológia szerint haragjában hozta létre gyermekét, aki emésztő lángugár alakjában tört elő homlokából, majd a tűz alakot öltött: gyermek lett belőle, fiú. Fékezhetetlenül vad volt, pusztító erő lakott benne. Brahmá a Rudra, vagyis az Ordító nevet adta neki, és

meghagyta, sokasodjon, minden teremtett dologban otthona legyen, hisz ő az életteremtő. A Rudra által életre hívott teremtmények azonban hozzá hasonlatosan szilajok és féktelenek voltak, emésztő tűzvészhez hasonlatos indulatuk pusztulással fenyegette a világot.

Bizony, a mítoszok sem helyezik szívderítő dekoráció közé az apák és fiaik túldimenzionált viszonyát. Az apa a törvény, amelyet be kell tartani, az apa a biztonság, amely védelmezi a családot, az apa a hatalom, amely biztosítja az életet, az apa az erő, amely megteremt a gyerekek jólétét... az apa olyan ideál, amely iránt a fiúk vágyódnak, el egészen addig, hogy annak társadalmi szerepe betöltésének érdekében az apát letaszítják trónusáról, álljon az akár a családi otthonban vagy az uralkodóházban. Tanító-mesterünk, a történelem, számolatlanul tárja elénk az utódlás mitologikus kegyetlenséggel végrehajtott példáit, egyfelől amikor a trónuskövetelő irtja ki adáz elkeseredéssel felmenőjét, másfelől pedig, amikor a trónra lépő gyilkoltatja le a számitásba jövő utódot. A *Biblia* is ad erre példát: Heródes Jézus megszületésének hírére ebbéli megfon-

tolásból mézáróltatja le a két évnél fiatalabb fiúgyerekeket, a későbbi aprószenteket.

Bognár Antal legutóbbi regényének szereplői nem mitikus hősök, nem is a társadalom kiemelt fontosságú szereplői, Jákó Béla nyugalmazott kézbesítő, a fia pedig adásrendező egy hírgyárban. Kettejük egymás iránti ambivalens viszonyának mozaiktörténete a *Mesés éveink* „elképzel regénye”. Az elbeszélő diákéveiben nem szeretett volna vakációzás helyett régészeti ásatásokon segíteni, szájharmonikázni, sakkozni, egyszerűen semmit, amit apja elvárt tőle. Gyűlölte apja kappanhangját, amelyen akkor szólalt meg, ha valami rosszban sántikált, hogy más hölgyekhez is eljárt tübe fűzni a cérnát, amiért a felesége lepedőakrobatának titulálta. Nem akart megfelelni az apai elvárásoknak, egyes apai gesztusoktól pedig kimondottan visolygott. Amikor meg a mesés évek végén az apán elharapózik a demencia, a fiú sorra megbocsátja annak gyűlölt hibáit... és elkezd felismerni a sajátjait.

Furcsa könyv a *Mesés éveink*, engem egyszerre vonzott és taszított. Éppen valami mást olvastam, amikor meghozta a

kézbesítő (!), így csak belekezdtem az elejébe. Majd letettem, és huzamos ideig felé sem néztem. Amikor újra nekiveselkedtem, képtelen voltam letenni. A rövid szövegtömbök elkezdtek struktúrába rendeződni, és történeteket alkotni. Mintha tükrös ereszkedett volna elém, látni kezdtem mindazokat a már szégyenlett jeleneteket, az apa és fiú közti viszony során megképződő eseményeket, félreértéseket, félremagyarázásokat, sunyiságokat, amelyeket a jelen igyekszik az emlékezet mélyére horgonyozni, és ahonnan az írói fikció kiszabadítja, az elbeszélés felszínére hozza őket. Tudatosult bennem, hogy mindenkinek vannak mesés évei, csipcsup, semmis történetei, amelyek összességükben egy ember életét jelentik. A teljes életét.

Vagy életének teljességét, mert az egyén élete úgy teljes, ahogy van, még ha az időskori elbuzulás kitoról is belőle epizódokat és perszónákat, alkalmatlanná tesz a közösségi életre, saját identitásunk és végső soron integritásunk megőrzésére.

Bognár Antal ebben az életregényében is hozza higgadt, kifejező elbeszélő formáját, amellyel történelmi korokat, földrajzi helyszíneket, lelkiál-

Fekete J. József

lapokat, érzéseket illeszt egymás mellé. Lélektanból külön ötöst érdemel.

Meg kell említenem, hogy a szerző a szövegen túl is „benne van” a kötetben, a címlapon szereplő objektum és a hátsó borítón látható fotó is az ő alkotása.

Végezetül a kiadóról: hibátlan munkát végzett, csupán a hátsó fülszövegbe csúszott be egy betűhiány, ami nem először fordul elő a Napkútnál. Meg a kötéshez hagyhatott volna kevéssel több papírt, mert így szinte szét kell feszegetni egymástól a lapokat, ami kényelmetlenné teszi az olvasást.

KEMÉNY LÁTLELET

Halász Rita: *Mély levegő*. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2020.

Ideje van a kibeszélésnek. Annak, hogy megismerjük, hogyan bomlik fel egy házasság. Ki tudja, talán a karanténidőszakban ez még időszerűbb lesz? Bízom benne, hogy az extrém nehéz időszak inkább összekovácsol bennünket. Bár e kötet ajánlóját olvasva arra vártam, hogy egy olyan párkapcsolat széthullásáról fogok olvasni, amelyben a férj a bántalmazó, a feleség a bántalmazott, túl tiszta és túl egyszerű felállás lett volna ez, amelyben normatív alapon könnyen kitalálhatjuk, ki a jó és ki a rossz.

A regény legerősebb vonulata számomra nem ez volt, hanem az, hogy a főhősnő, Vera ennél sokkal összetettebb. A fogyasztói társadalmat jeleníti meg számomra, amelyben a párkapcsolatok, ha nem működnek, lecserelelhetőek. Az anyaság már nem rózsaszín cukormáz, a gyerekek fárasztóak, idegesítőek is tudnak lenni, a modern anya pedig nem szeret palacsintát sütni és pulóvert mosni. Szerencsére, amikor úgy érzi, hogy a gyerekeit nemcsak megütni, hanem a fejüket a falba verni szeretné, akkor Lajos atyához fordul lelki tanácsért (24. o.).

A kötetben a borító és a cím, valamint a történeten végigvonuló vízmotívum nagyon megfogó és erős. Egyedül Vera alakja az igazán kidolgozott, mind az öt körülvevő férfiak, mind a legjobb barátnője és a szülők kissé egyszínű alakok. Ami persze megkönnyíti az olvasók helyzetét, egyszerűbb azonosulni a szereplőkkel,

vagy elutasítani őket. Mégis valahogy végig idegenkedem ettől a világtól, amelyben a házasság, ha már megunt, lecserélhető. A főhősnő szenvedése nem abból fakad alapvetően, hogy a házasságának vége, hanem a helyzetből, amelynek nehézségeit részben maga kreálta. Egyrészt a fizikai körülményekből: apja háza hideg, össze van zsúfolódva a gyerekekkel. Másrészt egész házasságán végigvonul az a motívum, hogy valójában nem is Péterhez, hanem Ivánhoz kellett volna feleségül mennie, akivel férjét meg is csalja, és nevét titokban a WC falára írkalja. Iván azonban azt mondja neki, ne definiálják, ami köztük van (58. o.). Sebaj, Iván is házasságban levő főhősnő, mint hogy összejön egy harmadik férfival, Márkkal, elsősorban szexuális kapcsolatra, amely csak akkor működik köztük, ha közben kokaint szippantanak. Fel-felvillan a főhősnő emlékezetében a rendszerváltás és a 1990-es évek eleje, sőt a miniszterelnök, Antall József halála is megidéződik abban a kontextusban, amely ma már generációs emlékezeti élménnyé vált: halálhírének bemondásakor megszakította a televízió a *Kacsamesék* adását (131. o.).

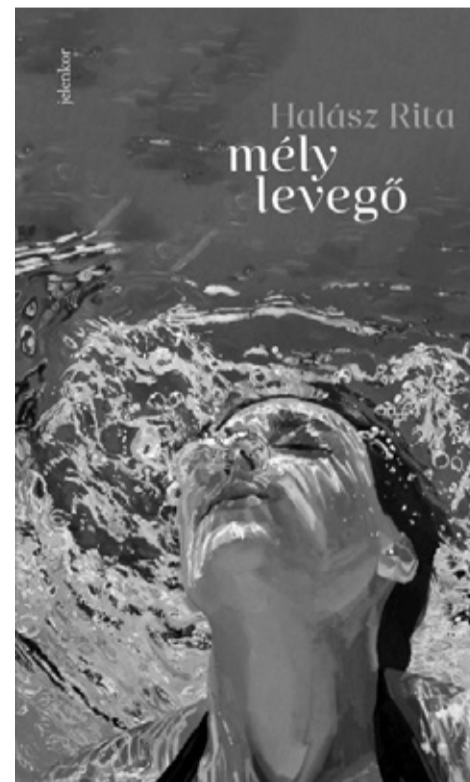
Lehetséges, hogy én befogadóként ott maradtam a 90-es évek elején, az internet előtti világban, amikor a párkapcsolatok sem voltak fogyaszthatóak, könnyen felcserelelhetőek, és akik járnak egymással, azok ezt ki is mondták, nem volt csúsztatás, maszatolás, nem definiálás. Lehetséges, hogy Vera megélelt története reális láttelepe a mai párkapcsolatoknak?

Vegyél újat, mert az jobb. Vegyél boldogságot. Ne fáradozz az emberi kapcsolatok javításán, mert jön másik, ígéretesebb, csábítóbb. A kokainfüggő férfi teste a leg-tökéletesebb.

Az is lehetséges, sőt teljesen rendben van, hogy az anyaság fárasztó, és ezt hangsúlyozni is érdemes. A főhősnőnek segít az édesanyja, hogy kipihenje a gyerekeket, elvonuljon egy parasztházba. Miért nem lehet ezt az érzést pozitívba fordítani? Hogy a főhősnő a gyermekeitől, azok lététől töltődik fel, ahogy ez a regény optimistább befejezésében feltűnik? Jó, persze mára köztudott, hogy számunkra nem azt jelentik gyermekeink, mint dédanyainknak, hiszen az ő idejükben nemcsak a korabeli fogamzásgátlás hiányosságai miatt, hanem azért is született sok gyerek, mert a gyerekek elsősorban munkaerőnek számítottak, és nem a boldogság forrásainak, mint a 60-as, 70-es években. A jelenben már ez is túlhaladott, itt már a gyermekek úgy is megjelennek, mint az egyéni boldogság gátjai. Vera anyaként nem tud kiteljesedni, a munkájában már nem akar. Azt csak sejteti a kötet, hogy azért, mert férje, Péter letörte az ambícióit, annak ellenére, hogy díjakat is nyert.

Beleláthatunk a jelenkor problémamegoldó lehetőségeibe is. Lajos atya a legszimpatikusabb. A pszichológusnak idegesítő a frufruja, a párterapeuták bevonása sem hoz gyökeres fordulatot a szereplők életében. Van némi transzgenerációs áthallás is. A férj azért erőszkos, mert ehhez szokott, a nő szülei pedig elváltak, tehát nála akár kódolva is lehet

Tóth Eszter Zsófia

a válás mint a párkapcsolati nehézségek megoldókulcsa.

Kemény láttelep e kötet korunk párkapcsolatairól, gördülékeny, már-már minimalista nyelven megírva. Nincsen szirup, nincsen máz, és a regény végén is ott marad bennem a kérdés: mitől lett volna a főhősnő boldogabb? Mi az ő életének kulcsa? Ez nem derül ki. Ha ránézünk a borítóra, azt láthatjuk, hogy törekszik a víz alól a felszínre, de nem biztos, hogy sikerül neki feljutni. És mi, olvasók is tanácstalanok maradunk a regény végén a hogyan továbbról.

KARANTÉNSZÓTÁR, AVAGY TANULJUNK MEG COVIDUL

Gyulai Csaba

Veszelszki Ágnes: *Karanténszótár. Virális tartalom.* Inter-IKU, Budapest, 2020.

A Nagyi megunta a fotelmagányt, és lement a nyuggersáuban élesztő-párbajozni, utána karanténfergett még egy kicsit, utcai táncot járt az erkélyközönségnek, könyökberöhögte a karanténportást, majd hazatért karanténkovászolni.

Ha a fenti mondatot egy évvel ezelőtt írom le, senki nem tartana *kovidiotnak* – mivel az a kifejezés még nem létezett –, legfeljebb a magyar nyelvet nem ismerő ideotának. Pedig én csak, egy decemberi hajnalon, egy nyugdíjas hölgy átlagos délelőttjét írtam le, mondjuk 2020. április 4-én Budapesten, amikor a szovjet hatalom helyett a Covid-19 uralkodott felettünk. Ma már a mintamondatom majdnem mindegyik ismeretlen vagy érthetetlen szava kódolható Veszelszki Ágnes nyelvész, közgazdász, újmédia-kutató *Karanténszótár* című könyve segítségével. (Sajnos nehezebb a könyvet megszerezni, mint elkapni a vírust.) Mielőtt a legújabb nyelvújításra rátérnék, adok egy kis segítséget a Nagyi délelőttjének a megfejtéséhez, a *Karanténszótár* magyarázataival.

fotelmagány: Otthoni egyedüllét a karantén időszakában. A Pilinszky János alkotta plakátmagány szó felidézése is lehet. *Egyetlen elfoglaltságom az utóbbi napokban: a fotelmagány, ez maradt egyedőre nekem.*

nyuggersáv: A veszélyhelyzet idején a saját védelmükben délelőtt 9 és 12 óra között kizárólag a 65 év felettiek tartózkodhattak a boltokban. A szó a vásárlási időszak gúnyos elnevezése. (Lásd még: *banyatájm.*)

élesztőpárbaj: A járvány megjelenésekor pánikvásárlás indult meg az üzletekben. A kenyérsütéshez is használatos élesztő hiánycikknek számított, és (néha verekedésig fajuló) küzdelem indult érte az üzletekben. *Éppen a kávék felé mentem, és a lisztes gondolánál alig bírtam kikerülni az élesztőpárbajt, rendesen egymásnak mentek.*

karanténfergés: A házat csak nyomós indokkal lehetett elhagyni a kijárási korlátozás idején. Ezen indokok egyike a bevásárlás, amit néhányan ürügyként, pótcselekvésként használtak. A karantén és a ténfergés szavakból jött létre. *Nem is vásárolnak, ez csak karanténfergés.*

erkélyközönség: Előadóművészek házhoz vitték a kultúrát az otthon maradóknak, akik az erkélyről követhették az előadást.

könyökberöhögte: Ez a kifejezés éppenséggel nincs benne a *Karanténszótár*-ban. Saját szóalkotás, alapja a „könyökpacsí”: a fertőzésveszély elkerülésére a szakértők azt javasolták, kerüljük a kézfogást. Helyette kialakult a sajátos, szárnyát emelgető madarat felidéző mozdulat: a könyökpacsí során az egymást üdvözlő felek a könyöküket érintik össze. Nemcsak a virtuális nagyi, de én is állandóan előröhögtem magam, amikor valaki a könyökével rontott rám.

karanténportás: Nem szerepel a szótárban, de létező szó, saját gyűjtés. Az új építésű társasházak többségében van éjjel-nappali portaszolgálat. A tavaszi szigorított kijárási alatt ők ellenőrizték, hogy a lakók betartják-e a szabályokat. Jogkörük nem volt, csak figyelmeztethettek.

karanténkovászás: A karantén hírére megindult pánikvásárlás miatt a boltok polcainál elfogyott az élesztő. Ezért szakavatott pékektől lehetett ellesni online „tanfolyamon” a kovászkészítés technikáját. A karanténkovászás közös virtuális tevékenységgé vált: *Szabi, a pék oldalán már jó ideje folyik a karanténkovászás.*

Természetesen számtalan hasonló mondatot képezhetnénk, ez az én írói fantáziám, de a *Karanténszótár* nélkül nem valószínű, hogy leírtam volna. Mindenesetre tavaly január óta, amikor nálunk is megjelent a kínai Vuhanból kiszabadult koronavírus, a Covid-19, átalakult a mindennapi beszédünk. Új szavak, kifejezések jöttek létre, a mindennap használt szavak mellé bekerültek okkazonalizmusok (alkalmi használatban levő lexikai egységek), sőt hapax legomenonok (egyszeri szóhasználatok) is. Több szó angolból való tükörfordítás.

Veszelszki Ágnes mintha csak előre sejtette volna, hogy a magyar nyelv mindenkor legnagyobb és leggyorsabb bővülése előtt állunk. Januárban kezdte el gyűjteni az új szavakat, egészen júniusig. A *Karanténszótár* egy 81 oldalas kis füzet, amely két részből áll, egy esszéből a karanténszókincs-ről és magából a szótárból, amely pontosan 400 szót és kifejezést tartalmaz. Magam is gyűjtök szavakat, nem is sejtjük, hogy mennyire gazdag

a nyelvünk. Amit a szerző a módszeréről és az eredményeiről ír, megdöbbenítő. „Egy online űrlap és legfőképpen az egyetemi hallgatóim és az ismerőseim segítségével mindössze két nap alatt kétszáznál is több új szót és kifejezést gyűjtöttem össze, amelyek az elmúlt négy-öt hónapban jelentek meg a nyelvünkben.”

Az esszé rész (*A vírus és fertőzés, hivatalos kezelési módok és a reakciók*) az új betegség elnevezésével kezdődik. A Covid-19 az angol coronavirus disease 2019 kifejezésből ered. A járvány szót rendszeresen használjuk, de csak most helyettesítjük az epidémia kifejezéssel, mint ahogy a világgjárvány helyett sem mondtunk pandémiát. Sőt a mindennapi gondolkodásunkban csak a szokásos évi influenzajárvány volt benne, a világgjárvány eszünkbe sem jutott. Utána a *Home office* és a *távoktatás* rész következik, amelyben a munkahely és az otthon, a család kifejezéseinek egybeolvadásáról van szó, az állandó otthoni együttlétezésről, amelynek a következménye lehet majd a koronababa vagy koronabébi, a mostani, otthon ülő, digitális távoktatásban részt vevő fiatalok pedig a karantinik.

Felvetődik a kérdés, miért íródott meg ez a karanténszótár, mi volt a célja, mi készítette a kutatásra és eredményének a megjelentetésére. Nos, valószínűleg nyelvi látletnek tekinthetjük, az eseményeknek mi vagyunk a koronatanúi. Az új szavak és új jelentések legnagyobb része nem fog a szókincsünk állandó elemévé válni, a remélhetőleg minél hamarabb (és lehetőleg minél kevesebb emberi áldozattal) átvészelt krízis lecsillapodásával fokozatosan eltűnnek majd a nyelvhasználatból.

Egy könyvészeti hiányról ejtenek még néhány szót. Gyerekkoromban nagyon szerettem nagyanyám egyetlen, titkos szakácskönyvét meg a süteményes könyvét. A receptek után mindegyik tartalmazott még nagyjából harminc üres lapot. Oda írta be a szomszédától, a barátnőktől, esetleg újságokból ellesett, kapott recepteket. Bár konkrét hiányt nem érzünk, de örültem volna, ha a *Karanténszótár* végén is akad néhány üres lap. Nyelvünk mozgó rendszer. Nyáron is mozgott, ősszel is, itt a tél, hideggel, hóeséssel, újabb szavak jelennek meg, amelyeket jó lenne leírni ezek-

re az üres lapokra. (Hideg bezárt esteiken akár új játék is kialakulhatna, a karanténszócsere.) Három, a szótár megjelenése utáni gyűjtésemet azért én is közreadom.

trikini: A strandon szájmascotot viselő hölgy öltözéke.

karanténfrász: Az egyik internetes híradásban használták ezt a szót, Szijjártó Péter kambodzsai utazásával kapcsolatban. A magyar miniszter fertőzötten érkezett meg Kambodzsába, ahol az egész járvány alatt nem történt haláleset, mindösszesen harmincnégy megbetegedést jegyeztek. A fővárosban kitört a karanténfrász, a kormány fele önkéntes karanténba vonult, iskolákat, boltokat zártak be. Ugyanaz az újság két hét múlva arról számolt be, hogy Kambodzsában újra kinyitottak a boltok, és megkezdődött újra a tanítás, megszűnt a **karanténpara**.

A járvány általánossá válása és jelenléte a születendő karanténbíbik nevére is hatott. Az anyakönyvi hivatal jelezte, hogy kérvényeztek több, a járvánnyal is kapcsolatos keresztnevet, mint például a Pandénka, a Koronácska és a Kovidka, amelyeket természetesen elutasítottak.

Mindenesetén én a szótár segítségével elkezdtem tanulni covidul. Úgy tudom, a karanténszótár hatására egyre többen teszik. Úgy látszik, a nyálimmunitás hatására beindult a nyájjimmunitás is.

